

Sanattomat tunteet

Itku avainmuistona 1920–1930-luvun lapsuuden kipeisiin köyhyyskokemuksiin

Maria Syväniemi

Lapsuuden ajanhan tapahtumista jää mieleen vain kaikkein merkityksellisimmät tapahtumat, ne jotka kaikkein kipeimmin koskettavat lapsen herkkää mieltä. Kaiken muun vie mennessään unohduksen pyörre. (M1922, Pohjois-Savo, SOPE 2158)

Kokemukset, joihin liittyy jokin voimakas tunne, piirtyvät muistin sopukoihin usein muita muistoja paremmin ja tarkemmin (Laurén 2017, 47–48). Toisaalta negatiiviset tunteet ja traumaattiset muistot voivat olla niin kipeitä, että niitä voi olla vaikea tai jopa mahdoton sanallistaa (Laurén ja Jaago, 2022, 161). Sanattomasta hiljaisuudesta huolimatta ne ovat rakentuneet osaksi kokijansa identiteettiä ja vaikuttaneet hänen kokemusmaailmansa muotoutumiseen. Sanattomien kokemusten tarkastelu korostuu erityisesti köyhien lasten historiaa tutkittaessa, sillä lapsuusmuistojen kohdalla kyse saattaa olla jopa kolminkertaisesta sanattomuudesta. Ensinnäkin kokijan on voinut olla lapsena ikänsä puolesta hankala kuvailla tapahtumia tai tunteitaan verbaalisesti. Toiseksi köyhyyden kokemuksiin liittyy usein häpeän ja riittämättömyyden tunteita, jotka voivat tehdä muistoista puhumisen vaikeaksi vielä vuosikymmeniä myöhemmin (Virkkunen 2010, 25). Näin on varsinkin silloin, jos köyhyys nivoutuu hätään ja epäoikeudenmukaisuuden kokemukseen (Aatsinki 2019, 330). Lisäksi yksilöllä ei välttämättä ole ollut aikaisemmin henkistä tai sosiaalista tilaa kertoa kokemuksistaan ja ne ovat siksi jääneet sanoittamatta (Tuomaala 2008, 231–233; Malinen 2019, 183, 199–200). Ville Kivimäki on nostanut esiin, että lasten kokemushistoriaa tutkittaessa olisi olennaista pohtia myös sitä, miten lapset ilmaisevat kokemaansa sanojen lisäksi vaikkapa naurulla, leikillä, toiminnalla ja itkulla (Kivimäki 2019, 28).

Alun lainaus on ote kilpakeruuaineistosta Sosiaalihuollon perinnekeruu (SOPE), jossa vastaajat ovat muistelleet kokemuksiaan sosiaalihuollosta köyhäinhuoltolain voimassaolon ajalta eli vuosilta 1922–1956.¹ Lainauksessa Pohjois-Savossa köyhän lapsuuden elänyt mies

¹ Artikkelin aineisto on koostettu SKS:n kilpakeruukyselystä Sosiaalihuollon perinnekeruu. Keruun vastaajien henkilö-
lisyuden suojaamiseksi ja tunnistamisen välttämiseksi viitataan muistelijoihin heidän itse määrittelemillään nimimer-
keillä tai vaihtoehtoisesti sukupuolen, syntymävuoden ja syntymämaakunnan mukaan. N ja M viittaavat vastaajien
sukupuoleen tarkoittaen naista tai miestä ja kirjaimen yhteydessä oleva numerosarja on syntymävuosi. Kaikkien
vastaajien kohdalla syntymävuotta ei ole tiedossa, jolloin olen käyttänyt heistä pelkkää nimimerkkiä. Seuraavana on
maininta syntymämaakunnasta. SOPE on lyhenne keruun nimestä Sosiaalihuollon perinnekeruu, ja sen perässä oleva
numerosarja viittaa keruuaineiston sivunumeroon. Aineistositaatit on kopioitu artikkeliin sellaisina kuin vastaajat ovat
ne keruuseen kirjoittaneet, kirjoitusvirheineen päivineen. Ainoastaan tunnistettavat tiedot, kuten henkilöiden ja paik-
kojen nimet on tarpeen mukaan poistettu.

tiivistää hyvin lapsuusmuistojen luonteen ja olemuksen: kaikkein kipeimmin koskettaneet asiat jäävät mieleen ja ovat myös merkityksellisimpiä. Mutta miten tutkia lapsuuden kipeitä ja traumaattisia tunnemuistoja, joiden sanoittaminen voi olla vaikeaa? Keruuaineiston muisteluteksteissä erityisesti yksi sana toistui usein ja kiinnitti siten huomioni: itku.

Suomessa 1920–1930-luvuilla maaseudun lapsuutta varjostivat esimerkiksi sisällissota, köyhyys ja lama, jotka saattoivat synnyttää voimakkaita tunnepitoisia muistoja (Aatsinki 2019, 325). Huono-osaisimmassa asemassa yhteiskunnassa olivat yleensä ne lapset, jotka sijoitettiin hoitoon lastenkoteihin tai yksityisperheisiin. Tässä artikkelissa keskityn sijoituslapsuuden omakohtaisesti eläneiden vastaajien teksteihin, sillä haluan tutkia lapsena kaikkein huono-osaisimmassa asemassa olleiden kokemuksia köyhyydestä. Kiinnitän huomiota erityisesti niihin tunnemuistoihin, joissa vastaajat mainitsevat lapsena itkeneensä, ja pohdin, voiko niiden avulla päästä kiinni kaikkein kipeimpiin köyhyydestä kumpuaviin kokemuksiin. Tutkimuksen pääkysymys on: mitä itkumuistojen kokemushistoriallinen tutkimus voi kertoa köyhien sijoituslasten kipeistä kokemuksista ja köyhyyden pitkäaikaisista vaikutuksista? Artikkelissa pohdin muistelukerronnan kautta, millainen avainmuisto itku on; miten siitä kerrotaan ja miksi? Miksi lapsia on itkettänyt, ja millaisia tunteita kyynelten takaa löytyy? Miten aikuiset ovat reagoineet lapsen itkuun ja tunteisiin, ja mitä siitä on seurannut? Entä miten muistelijat tulkitsevat itkumuistojaan vuosikymmeniä myöhemmin? Millaisia merkityksiä he niille antavat?

Lähestyn muistitietoaineistoa historian tutkimuksen näkökulmasta, ja artikkelini teoreettisena viitekehyksenä on kokemushistoriallisesti virittynyt muistitietotutkimus, jossa muistitietoa tarkastellaan niin kerronnan muotona kuin tiedonantoina menneestä. Suomalaisessa lapsuutta käsittelevässä muistitietotutkimuksessa on aikaisemmin painotettu erityisesti muistelukerronnan hetkeä ja sitä, miten muistellaan, mutta uusimmassa tutkimuksessa ajatus muistitiedon mahdollisuuksista kuvata myös mennyttä todellisuutta on laajentunut (ks. esim. *Elore* 2018; Vehkalahti ym. 2022). Kerronnalliset elementit ja eletty elämä kietoutuvat muistelussa erottamattomasti yhteen täydentäen toisiaan. Esimerkiksi Ulla Savolainen on evakkolapsuutta käsittelevässä väitöskirjassaan tuonut esiin, miten lapsuuden muistelukerronnassa aikuinen tarinankertoja ja hänen lapsuuden minänsä ovat samanaikaisesti läsnä (Savolainen 2015, 12–15, 55–56, 69, 93–94). Tämä mahdollistaa muistojen tarkastelun myös lapsen kokemusmaailmasta käsin (Koskinen-Koivisto ja Seitsonen 2019; Koskinen-Koivisto ja Hytönen 2022, 137–139).

Lisäksi kokemushistoriallisessa tarkastelussa kokemus itsessään on tutkimisen arvoinen, sillä se on ollut kokijalleen tosi ja siten myös historiallinen. Muisteluhetken tulkintojen lisäksi muistitieto sisältää informaatiota muisteltavasta ajasta, kuten tavoista, käytännöistä ja ihanteista, sellaisena kuin kokija on ne hahmottanut. Kontekstoimalla yksilön henkilökohtainen kokemus osaksi laajempia historiallisia kokonaisuuksia voidaan valottaa esimerkiksi yhteiskunnallisten järjestelmien, kuten vaikkapa sijaishuollon, pitkäaikaisia vaikutuksia. Samalla tavalla kuin muistot ovat kerrostuneesti rakentuneita myös kokemus on prosessi, johon vaikuttavat niin eletty elämäykset kuin käsitykset tulevasta (Hytönen ym. 2016, 18–19; Kivimäki 2019, 23–26). Artikkelissani hyödynnän sekä kerronnallista että sisällöllistä tulkintapaa ymmärtääkseni, mitä köyhyys tarkoitti lapsen näkökulmasta elettyinä 1920–1930-luvun suomalaisella maaseudulla ja millaisia merkityksiä niille annetaan vuosikymmeniä myöhemmin Sosiaalihuollon perinnekeruussa.

Tässä artikkelissa kokeilen kehittelemääni *avainmuiston* käsitettä, joka on sekä tutkimusmetodi että -kohde. Tutkimusmetodina avainmuisto toimii mikrohistorian johtolankametodin tavoin: tietyn teeman, tunteen tai asian sisältävä muisto voi olla valittu johtolanka, jonka kautta yritetään päästä kiinni yksilön kokemusmaailmaan sekä laajempiin yhteiskunnallisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin ilmiöihin (Fingerroos ja Haanpää 2006, 29–30). Tutkimuksessani itkemisestä kertovat vastaukset ovat tutkijan johtolankoja lapsuuden kipeisiin köyhyyskokeuksiin. Toisaalta avainmuiston voi ymmärtää myös aineistoa kuvaavaksi käsitteeksi. Sosiaalihuollon perinnekeruuseen vastanneet ovat saaneet vapaasti kertoa köyhäinhuoltoon liittyvistä muistoista, jotka ovat kokeneet oman elämäkulkunsa kannalta olennaisiksi. Tällöin avainmuisto on omasta halusta ja tarpeesta jaettu henkilökohtainen muisto, joka voi pitää sisällään myös minuutta muokkaavia voimakkaampia tunnemuistoja ja avainkokemuksia. Keskeistä on muistojen toistuvuus, uudelleen rakentuminen sekä yksilön tarve jakaa ne muiden kanssa joko siksi että ne tuntuvat itselle merkityksellisiltä tai koska niiden uskotaan olevan yhteiskunnallisesti tärkeitä. Toki myös keruun järjestäjätaho ja keruukutsun muotoilu ovat voineet nostaa vastaajan mielissä tiettyjä muistoja avainasemaan (Kivilaakso, Pesonen ja Taavetti 2022, 103–109; Vehkalahti ja Jouhki 2022, 385–386). Avainmuistojen merkitys korostuu ikääntyessä, kun ihminen alkaa tehdä tiliä menneisyyden ja lapsuutensa kanssa (Korkiakangas 1996, 41).

Aikaisempi tutkimus on todennut itkuilanteiden moninaisuuden ja lähestynyt niitä sekä sosiaalisista, fysiologisista että psykologisista lähtökohdista käsin. Kirjallisuudentutkimuksessa itkun merkityksistä on kirjoitettu runsaasti, mutta historiallisesti kyöneleitä on tutkittu yllättävän vähän verrattuna tunteiden tutkimuksen laajuuteen. Itkua käsittelevät historialliset tutkimukset tarkastelevat lähinnä tunneyhteisöjä, itkun kulttuurisidonnaisia ominaisuuksia, kuten sen kommunikatiivisia muutoksia ja merkityksiä esimerkiksi antiikin ajan yhteiskunnassa tai Ranskan ylimystön keskuudessa 1700–1800-luvuilla. (Esim. Vincent-Buf-fault 1991; Lutz 1999; Fögen 2009; Dixon 2015.) Ruotsalainen tutkija Ina Lindblom on todennut, että kiinnostuksen keskittyessä yläluokkaan on vähemmälle huomiolle jäänyt se, miten alempi väestönosa on suhtautunut itkemiseen (Lindblom 2023). Itkun kokemuksellista tutkimusta taas edustaa teos, jossa pohditaan taide-elämysten synnyttämiä kyöneleitä ja tunteita (Elkings 2001).

Suomalaisessa kontekstissa itkun historiallinen tutkimus on keskittynyt pitkälti surun ilmauksiin ja itkuvirsiperinteeseen (Nenola ja Niemi 2002; Tolvanen 2014; Stepanova 2015; Silvonen 2022). Muistitietotutkimuksessa itkua on problematisoitu muisteluhetken yhteydessä tapahtuvana itkuna, kun (aikuinen) informantti on puhjennut haastateltaessa kyyneliin tai tutkija itse on kokenut tilanteessa hankalia tunteita (Laurén 2017, 51; Kurvinen ja Yoken 2022, 48–49). Toisaalta lapsuutta koskevassa tutkimuksessa niin muistitietotutkimuksen kuin historiantutkimuksenkin kentillä on viime aikoina suunnattu näkökulma tunteisiin ja pohdittu muun muassa tunteiden ja vaikenemisen välisiä yhteyksiä (Näre, Kirves ja Siltala 2010; Siim 2016; Koskinen-Koivisto ja Seitsonen 2019; Koskinen-Koivisto ja Hytönen 2022; Vehkalahti ym. 2022; Savolainen ja Taavetti 2022).

1900-luvun alussa lasten liikkumatila tunteiden ilmaisun suhteen oli kapea. Kasvatuksessa oli tärkeää pyrkiä tunteiden hallintaan ja rationaalisuuteen, joiden katsottiin ylläpitävän yhteiskunnallista järjestystä. Tätä yritettiin edistää esimerkiksi pelottelun ja karaisemisen keinoin. Poikia kannustettiin maskuliinisuuteen ja aggressiivisuuden hallintaan, tyttöjä taas vaaroilta suojautumiseen ja itsehillintään. Molemmilta sukupuolilta vaadittiin kuuliaisuutta,

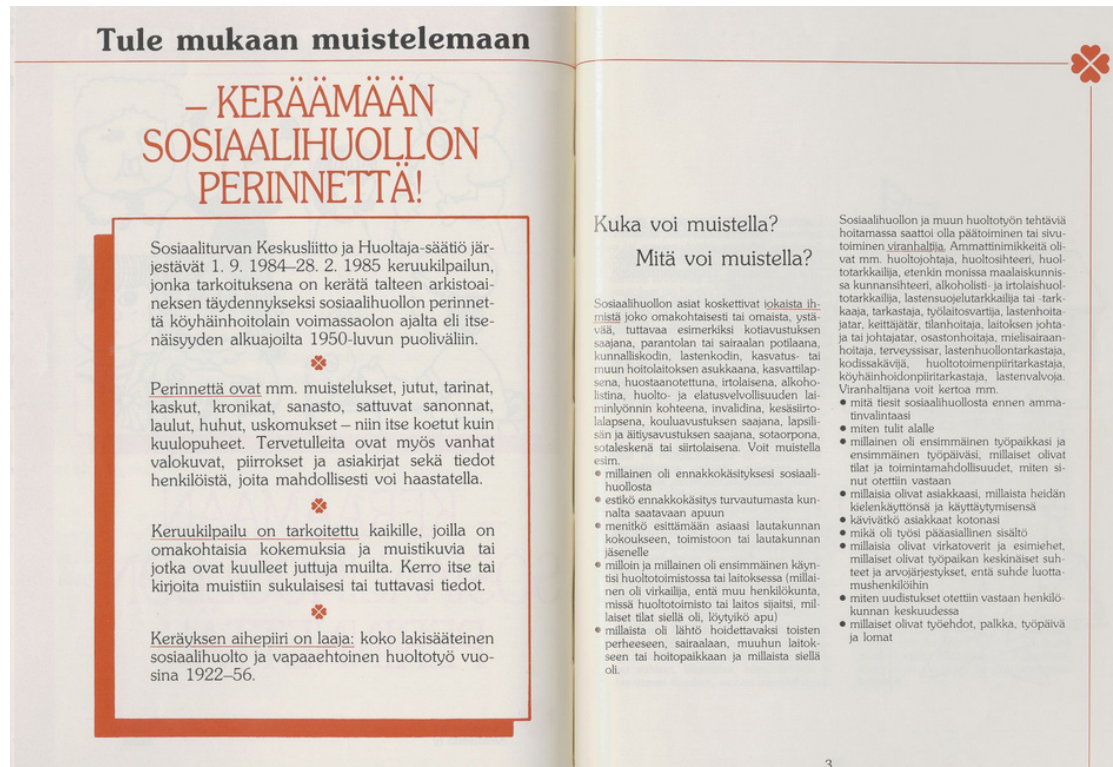
ahkeruutta ja rehellisyyttä sekä erityisesti sopeutumiskykyä. Toki kasvatuksen ihanteet vastasivat vain osittain perheiden arvomaailmaa ja arkisia käytäntöjä. (Tähtinen 1992, 122–164; Tuomaala 2002, 41–44, 64–67; Aukia 2010, 223, 227–235; Malinen 2020, 80.) Aikalaisten kasvatusohjeissa vanhempia kehoitettiin keskittymään lähinnä lapsen fyysisestä terveydestä huolehtimiseen ja vain satunnaisesti heitä neuvottiin huomioimaan myös lapsen yksilölliset luonteenpiirteet (Tähtinen 1992, 152–160). Ajan itsehillintään kannustavassa tunnenormistossa itkeminen saattoi näyttäytyä voimakkaana ja jopa poikkeuksellisena tekona.

Sekä aikalaiskirjoituksissa että tieteellisessä tutkimuksessa lapsen itkua on siis käsitelty yhteiskunnallisesta perspektiivistä ja aikuisten maailmasta käsin. Itkevä lapsi on ollut ensisijaisesti toiminnan kohteena, pulmallinen tapaus, joka on vaatinut aikuisilta ratkaisua. Mutta mitä itkemisen kokemus on merkinnyt lapselle itselleen? Artikkelissa ymmärrän itkun lasten sanattomana viestinä, kiintymyssuhteen ilmaisijana ja toisaalta myös selviytymiskeinona. Tutkimus tuo esiin, millainen kommunikatiivinen merkitys itkulla oli 1920–1930-luvun suomalaisella maaseudulla ja miten aikuiset suhtautuivat lasten sanattomiin tunteenpurkauksiin. Avainmuistojen itkukuvaukset valottavat köyhän lapsen kipeitä kokemustapahtumia ja niiden vaikutuksia pitkällä aikavälillä. Samalla ne tarjoavat yhden näkökulman kirjoitettujen tunnemuistojen kokemushistorialliseen analyysiin ja korostavat lapsilähtöistä tutkimustapa, joka huomioi myös lasten toimijuuden osana yhteisöään.

Aineisto ja analyysimenetelmät

Tutkimusaineisto on koottu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Sosiaaliturvan Keskusliiton järjestämästä kilpakeruukyselystä Sosiaalihuollon perinnekeruu (1985). Artikkelissa analysoin lähiluvun avulla 15 henkilön vastausta ja heidän lapsuusmuistojaan itkemisestä. Koko keruuseen on vastannut yhteensä 236 henkilöä, joista muistitietokeruille tyypillisesti enemmistö on naisia. Kyselyyn vastasi 164 naista ja 68 miestä. Keruu on tehty jatkumona Sosiaaliturvan Keskusliiton (silloinen Sosiaalihuolto) ja Turun yliopiston kansatieteen laitoksen 1960-luvulla järjestämälle kyselylle, jossa kerättiin muistoja vanhemman ajan sosiaalihuollosta uuden vaivahoitoasetuksen (1879–1922) ajalta, ennen köyhäinhoitolain voimaantuloa. Sosiaalihuollon perinnekeruun tarkoituksena oli täydentää jo tehtyä kyselyä itsenäisyyden alkua ajoista 1950-luvun puoliväliin.

Muistitietoaineistoille tyypilliseen tapaan Sosiaalihuollon perinnekeruu on sisällöltään moniaineksinen. Kirjoituskilpailuna järjestetyn muistitietokyselyn luonteelle tyypillisesti keruukutsu antoi vastaajille aihepiiristä ajatuksia herätteleviä kysymyksiä, joihin he ovat saaneet vastata haluamallaan tavalla (ks. esim. Pöysä 2006, 230; Aukia 2010, 28; Korhokangas ym. 2016, 16–17). Suurin osa vastauksista on kirjoitettu esseemuotoon, mutta joukosta löytyy myös runoja, kaskuja ja romaanien käsikirjoituksia. Vastauksissaan ihmiset ovat kirjoittaneet niin sisällissodan ja 1930-luvun laman aiheuttamasta pulasta kuin talvi- ja jatkosodan aikaisesta niukkuudestakin. Kertojien näkökulmat vaihtelevat avunsaajista sen todistajiin ja antajiin. Oman lukunsa ovat saaneet myös sotien jälkeen tapahtuneet uudistukset, kuten äitiysavustukset sekä lasten- ja vanhustenhoidon kehitys. Suurin osa vastaajista on ollut muisteluhetkellä eläkeiässä, jolloin omien elämänvaiheiden läpikäyminen ja menneisyyden kanssa sinuiksi tuleminen on usein ajankohtainen asia. Keruu järjestettiin Suomessa vuosina 1984–1985, jolloin elettiin hyvinvointivaltion kukoistusaikaa. Lisäksi vastaushetken näkökulmiin ovat voineet vaikuttaa ajan lastensuojelussa tapahtuneet yhteiskunnalliset ajattelun muutokset, jotka tiivistyivät vuoden 1983 lastensuojelulaissa. Laki korosti esimerkiksi lapsen

Kuva 1. Sosiaalihuollon perinnekeruun keruukutsu vuodelta 1985. Kuva: SKS

oikeuksia subjektiiviseen suojeluun ja kielsi kokonaan lapsen ruumiillisen kurittamisen (Harrikari 2019, 283–301). Keruuesitteessä on kannustettu muistelemaan muun muassa sitä, miten sosiaalihuollon muutokset on koettu, ja moni vastaaja onkin pohtinut yhteiskunnan valtavaa muutosta parempaan.

Tämän artikkelin viidentoista vastaajan joukko on valikoitunut lähiluvun avulla, jolla tarkoitetaan Jyrki Pöysän tavoin aineiston toistuvaa lukemista. Useammat lukukerrat paljastavat joka kierroksella jotain uutta ja mahdollistavat aineiston prosessimaisen rajaamisen ja teemoittelun. (Pöysä 2015, 30–37; ks. myös Seppä 2016, 281–298.) Väitöskirjassani keskityn erityisesti 1920–1930-luvun maaseudun lapsuuden omakohtaisesti elettyyn köyhyyteen, joten olen rajannut keruusta omaksi kokonaisuudekseen tästä aihepiiristä kertovat kirjoitukset (noin 75 vastausta²). Näiden vastausten sisältöä olen jäsenellyt NVivo-ohjelman avulla. Aineistosta nousivat esiin keskeisesti seuraavat aiheet: työnteko, köyhäinavun eri muodot, kuten kouluruokailu ja kunnan myöntämä vaateapu, huutolaisuus ja sijoituslapsuus, vanhemman tai vanhempien kuolema, nälkä ja kerjuu. Aiheita yhdistäviä teemoja ovat esimerkiksi eriarvoisuus ja köyhyyden hierarkkisuus, selviytymisen keinot, menetykset, häpeä ja pelko.

Vaikka kyselyaineisto on kerätty vuosikymmeniä sitten ja sen keruukutsu on painottanut erityisesti perinnetietoutta ja institutionaalista näkökulmaa sosiaalihuollon eri ilmiöihin, voi aineisto yllättää tutkijan tarjoamalla odottamattoman näkökulman. Lukiessani tapauksia läpi huomioni kiinnittyi itkumuistojen runsaaseen esiintyvyyteen: 75 vastauksesta itkuun

2 Moniaineksiseen muistitietoon on välillä vaikea tehdä selkeitä rajanvetoja, sillä vastaajat eivät aina ole kertoneet tarkkoja syntymäaikojaan tai muisteltavan tapahtuman täsmällistä ajankohtaa. Joissain tapauksissa näitä on ollut vaikea määrittellä pelkän keruutekstin perusteella, sillä omakohtaisesti eletty, nähty ja kuultu on saattanut sekoittua.

viittaavia sanoja löytyi 62 vastauksesta. Määrä oli mielestäni huomattava, ja halusin tutkia ilmiötä tarkemmin. Voisiko itkukuvausten avulla päästä kiinni lapsuuden sanattomiin kokemuksiin? Koska 62 vastausta oli vielä liian suuri lähilukua ajatellen, rajasin aineistoa edelleen ottamalla artikkeliin mukaan vain sijoituslapsuuden eläneiden vastaajien kirjoitukset, joissa itku mainittiin. Sijoituslapsuudella tarkoitan sekä vapaaehtoisesti koteihin otettuja kasvattilapsia että viranomaisten välityksellä huostaanotettuja sijais- ja huutolaislapsia, jotka olivat yhteiskunnassa usein kaikkein huono-osaisimmassa asemassa. Keruuvastaaajista 27 on ollut 1910–1930-luvulla sijoituslapsena joko yksityisperheessä, lastenkodissa tai koulukodissa. Heidän vastauksissaan vähän yli puolessa eli 15 vastauksessa kirjoitetaan itkemisestä, ja tämä joukko muodostaa artikkelin tutkimusaineiston. Olen laskenut lukuun mukaan myös kaksi tapausta, joissa sijoitus toiseen perheeseen on ollut lähellä muttei lopulta toteutunut. Lisäksi vertailussa on yksi huostaanottotarina, johon ei liity itku, mutta se pitää sisällään muuten vahvoja tunnemuistoja, jotka avaavat lapsen näkökulmaa sijoituslapsuuden kipeisiin kokemuksiin.

Taulukko 1. Sijoituslapsuuden eläneet vastaajat, joiden kertomuksissa mainitaan itku. Artikkelin tutkimusaineisto on koottu Sosiaalihuollon perinnekeruusta (1985, SKS/KRA). Tutkimukseen on otettu mukaan ne vastaukset, joissa sijoituslapsuuden eläneet ovat kirjoittaneet itkemisestä ja lapsuuden voimakkaista tunnemuistoista.

Sukupuoli	Syntymävuosi	Syntymäpaikka	Sijoituspaikka	Lapsesta huolehtineet tahot	Sijoituksen syy	Ammatti	HUOM
mies	1910	Etelä-Karjala	lastenkoti, vaivais-talo, yksityiskoti	kunnallinen lastenvalvoja, kunnan huoltolautakunta, opettaja, sijoitusvanhemmat	vanhempien kuolema (punaorpous)	sähkötekniikko	huutolainen
nainen	1927	Satakunta	yksityiskoti	äiti, eno, kunnan viranomaiset, kunnan lastenvalvoja, naapurit, sijaisvanhempi ja tämän sukulaiset	avioton syntyperä, äidin yksinhuoltajuus	perhepäivähoitaja	
nainen	1917	Pohjois-Savo	yksityiskoti (sukulaisperhe)	kunnan viranomaiset, kunnan lastenvalvoja, isä, sukulaiset	isän sairastuminen ja äidin kuolema	piika	
nainen	1909	Etelä-Savo	Yksityisperhe	kunnan viranomaiset, sijoitusvanhemmat	isän sairastuminen ja kuolema	karjapiika	huutolainen, myyty huutokaupassa
nainen	1919	Etelä-Pohjanmaa	Yksityiskoti (sukulaisperhe)	äiti, naapurusto, kunnan köyhäinhuoltolautakunta, sukulaiset	isän työtaturma ja sairastuminen	maatalon emäntä	huutolainen, myyty huutokaupassa
nainen	-	-	Yksityiskoti	äiti, naapurit, kunnan viranomaiset, sijaisperhe	ylisukupolvinen köyhyys, alkoholi, isän vankeustuomiot	-	Nimimerkki Riikka

nainen	1916	Satakunta	kunnan lastenkoti, kunnalliskoti, yksityiskoti	äiti, sukulaiset, kunnan viranomaiset, opettaja, ystävät	isän katoaminen, köyhyys, äidin halvaantuminen	palvelija, piika	kasvattilapsi
mies	1916	Pirkanmaa	yksityiskoti	äiti, sukulaiset, ystävät, kunnan köyhäinhuolto	isän kuolema vankileirillä, punaorpous	sähkötekniikko	
nainen	1917	-	yksityiskoti (sukulaisperhe)	isovanhemmat, enot, opettaja, kunnan köyhäinhuolto	avioton syntyperä, äidin yksinhuoltajuus, työttömyys ja yleinen puute		Nimimerkki Heta
nainen	1925	Keski-Suomi	Yksityiskoti	perhetuttavat, kasvatusvanhemmat	äidin sairastuminen ja kuolema, isän työttömyys, alkoholismi, köyhyys	konttoriapulainen	kasvattilapsi
nainen	1917	Pirkanmaa	lastenkoti	isänäiti, tati, kunnan viranomaiset	isän kuolema vankileirillä, punaorpous, äidin yksinhuoltajuus, köyhyys		
mies		Pohjois-Pohjanmaa	Yksityiskoti (sukulaisperhe)	Isosisko, setä, kunnan viranomaiset	vanhempien kuolema, orpous		
mies	1922	Pohjois-Savo	Yksityiskoti	äiti, isovelji, opettaja, kunnan viranomaiset, naapuri	isän kuolema, äidin sairastuminen, köyhyys	rakennustyömies	Kunta oli päättänyt lapsen sijoittamisesta huutolaiseksi, mutta tätä ei lopulta toteutettu
nainen	1918	Varsinais-Suomi	Yksityiskoti	vanhemmat, kunnan viranomaiset, naapurit, sukulaiset, kummit, sijaisvanhemmat	vanhempien kuolema	pienviljelijän vaimo	ei mainintaa itkusta, mutta muuten vahvoja tunnemuistoja
nainen	1910	Satakunta	-	-	-	piika	Kotona niin huonot olot, että olisi halunnut sijoituslapsiksi

Avainmuiston ajatusta hyödyntäen olen sanahakujen avulla poiminut 15 vastauksesta ne muistot, joissa viitataan itkemiseen (esim. itku, kyyneleet, parku), ja tarkastellut niitä lähiluvun menetelmin. Toistuvan lukemisen lisäksi olen lähiluvussa kiinnittänyt huomiota esimerkiksi kirjoitusten aikamuotojen vaihteluun, raporttimaisuuteen ja vaikenemiseen sekä

lauserakenteiden ja kielioppiseikkojen hajoamiseen. Lapsuuden kokemusmaailmaa tutkittaessa on ollut olennaista huomioida myös narratiiviset muutokset, kuten vaihdokset minäkirjoittajasta kaikkitietävään kirjoittajaan sekä kirjoittajien lapsuuden minän ja aikuisen minän välinen vuoropuhelu. (Ks. myös Koskinen-Koivisto ja Hytönen 2022, 137–139, 145–146.) Vastausten perusteella itkeminen liittyy sijoituslapsuuden kipeisiin, jopa traumaattisiin tilanteisiin. Määrällisesti joukosta erottuu ero vanhemmista ja hetki, jolloin lapsi on sijoitettu biologisten vanhempien luota toiseen perheeseen. Lisäksi kipeitä muistoja sijoituslapsen arjessa ovat tuottaneet vanhempien uupumus, materiaallinen ja sosiaalinen eriarvoisuus, nälkä ja puute, vanhemman kuolema sekä ruumiillinen kurittaminen.

Taulukko 2. Tilanteet, joissa sijoituslapsuuden eläneet vastaajat ovat kertoneet itkusta

Tilanteita, joissa itku mainitaan	Tapausmäärä
Ero vanhemmista	7
Ruumillinen kurittaminen	3
Uupumus (läheisen)	3
Materiaalinen eriarvoisuus (vaatteet esim.)	3
Ei pääse kouluun	2
Nälkä	2
Vanhemman/vanhempien kuolema	2
Itkevän lapsen hoitaminen	1
Hellyyden kaipuu	1
Väkivalta	1

Kriisien jäljet – menetykset ja köyhyys itkun taustalla

Lastensuojelu haki 1900-luvun alkuvuosikymmeninä muotoaan, ja ensimmäinen lastensuojelulaki astui voimaan vasta vuonna 1937. Heti vuoden 1918 sisällissodan jälkeen turvattomien lasten avun tarve oli suurin ja maahan perustettiin paljon uusia lastenkoteja erityisesti punaorpoja varten (Pulma 1987, 123–136, 162–165; Warsell 2024, 222–229). Silti sijoittaminen kunnan välityksellä yksityiskotiin oli maaseudulla tavallisin tapa turvata niiden lasten hoito, joita vanhemmat eivät syystä tai toisesta kyenneet elättämään. Vuonna 1925 alle 16-vuotiaista maaseudun lapsista oli köyhäinhoidon piirissä noin 21 400 lasta, joista hoidossa yksityisperheissä oli 15 700 ja laitoksissa 5 700 lasta. Viisi vuotta myöhemmin laman keskellä, vuonna 1930, vastaavat luvut olivat hieman pienentyneet, mutta edelleen yli kaksi kolmasosaa apua tarvitsevista lapsista sijoitettiin kunnan kautta perhehoitoon. Suurin osa heistä oli iältään 6–15-vuotiaita. Kaikista suurimman avustettujen joukon muodostivat kuitenkin ne lapset, jotka asuivat vanhempiensa kodissa ja saivat niin sanottua välillistä köyhäinapua eli kunta auttoi perheitä kotiin myöntämällä esimerkiksi ruoka-apua. (Köyhäinhuoltotilastot 1925 ja 1930.) Lisäksi vuoden 1921 oppivelvollisuuslaki ja vuoden 1922 köyhäinhuoltolaki pyrkivät parantamaan lasten asemaa (Salenius ym. 2020, 199–200).

Lastensuojelun menneisyys -hankkeessa tutkittiin haastatteluaineiston avulla sijoituslapsuutta vuosina 1937–1983. Hankkeen yhtenä tutkimustuloksena oli, että lapsia otettiin kasvateiksi myös vapaaehtoisesti, jolloin kasvattilapsisuhde perustui usein sukulaisuuteen. Haastateltavat eivät aina osanneet sanoa, mitä kautta heidän perhesijoituksensa oli tapahtunut. (Salenius ym. 2020, 208; myös Hytönen ym. 2016, 30.) Tämä sama asia tulee esiin myös Sosiaalihuollon perinnekeruussa. Lisäksi kunnallisen perhehoidon sekä vapaaehtoisesta kasvattilapsisuhteesta rinnalla toimi osittain yhä vanha huutolaisuusjärjestelmä. Vaikka varsinaiset huutokaupat oli kielletty jo 1890-luvulla, niitä muistuttavat sijoituskokoukset jatkuivat 1920-luvulle saakka. Nekin kiellettiin lopullisesti 1922 köyhäinhoitolaissa, mutta vielä 1930-luvulla etenkin joissain syrjäseutujen ja pohjoisen Suomen kunnissa käytännöt muistuttivat vanhaa tapaa, jossa kunta julkisesti luovutti lapsen hänestä pienintä hoitomaksua vaatineelle yksityiselle perheelle tai henkilölle. Oli kyse sitten sijais-, kasvatti- tai huutolaislapsuudesta, Lastensuojelun Keskusliitto on todennut vielä vuoden 1953 selvityksessään, että ”huutolaisajan menettelyt” olivat edelleen jossain määrin käytössä Suomen maaseudulla (Suometsä ja Tikka 1953, 68; Hytönen ym. 2016, 73). Sijoituskodeissa lasten hoitoa laiminlyötiin monin tavoin, ja heitä käytettiin ilmaisena työvoimana (Eenilä 1971, 38–61; Pulma 1987, 162–164; Halmekoski 2011, 12–14; Harrikari 2018, 187–190; Salenius, Malinen ja Markkola 2020, 213–214; Hytönen ym. 2016, 55–58).

Muistitietoaineiston perusteella merkittävin syy lapsen sijoittamiseen oli köyhyys ja vanhempien kyvyttömyys taata lapsilleen riittävä ravinto ja hoito. Kertojien vanhemmat kuuluivat pääasiassa maaseudun tilattomaan väestöön, jolla ei juurikaan ollut taloudellista puskuria vastoinkäymisten varalle. Monet lasten vanhemmista olivat torppareita, pienviljelijöitä, tehdastyöläisiä tai piikoja. Yleisin syy perheen äkilliseen köyhtymiseen oli vanhemman, useimmiten isän, sairastuminen tai kuolema, mikä vaikutti kohtalokkaasti perheen toimeentuloon ja mahdollisuuksiin kasvattaa lapsia kotona. Viidestätoista vastauksesta vanhempien kuolema kosketti kymmentä vastaajaa. Täysorvoksi heistä jäi kaksi, kahdelta vastaajalta menehtyi äiti ja muilta isä. Lisäksi yhden vastaajan isä katosi ilman, että vastaaja on koskaan saanut tietää syytä. Luvut vastaavat ajan köyhäinhuoltotilastoja³, joissa aviolaisten sijoituksen suurin syy oli vanhemman tai vanhempien kuolema (ks. myös Pulma 1987, 73–74). Tyypillisin kuolinsyy aineiston perusteella oli jokin keuhkotauti, kuten keuhkokuume tai tuberkuloosi. Sisällissota ja liikkuvat väkijoukot saivat tartuntataudit liikkeelle, ja esimerkiksi espanjan-kuume kylvi kuolemaa (Linnanmäki 2005, 63–68). Vain kahden vastaajan kertomuksissa on selkeästi ilmaistu isän kuolleen sisällissodan vankileirillä. Toki köyhyys itsessään, kuten puutteellinen ravinto ja huonot asuinolot, altistivat monille taudeille ja sairauksille (Tuomaala 2004, 254, 265, 271; Virkkunen 2010, 74–114).

Aikaisempi tutkimus on todennut, että keruun kysymyksenasetteluilla ja kerääjätaholla on vaikutusta siihen, millaisista asioista ihmiset vastauksissaan kirjoittavat ja miten (Pöysä 2006, 230; Korhokangas ym. 2016, 15–19; Savolainen ja Taavetti 2022, 21). Sosiaalihuollon perinnekeruussa vanhemman kuolemasta kerrotaan toteavasti ja keskitytään enemmän siitä seuranneeseen eroon vanhemmista. Tämä johtunee siitä, että keruuesitteessä pyydetään muistelemaan, ”millaista oli lähtö hoidettavaksi toisten perheeseen, sairaalaan, muuhun

3 Köyhäinhuoltotilastot 1925 ja 1930.

laitokseen tai hoitopaikkaan ja millaista siellä oli.”⁴ Eräs vastaaja kuitenkin muistelee, miten äidin kuolema sai hänet itkemään. Tyttö oli jo ehditty sijoittaa kasvatuskotiin yksityisperheeseen, kun viesti sairaalassa olleen äidin poismenosta saavutti hänet ehkä yllättävältäkin taholta:

He olisivat vieneet minut äitiä katsomaan, mutta panin vastaan, sillä pelkäsin, että äiti kuolee, kun saa kuulla, että en ole enää kotona. Äiti kuoli sitten 15.5.1932. Tiedon sain naapurin pojalta, joka osoitti minua sormellaan ja sanoi: Ton likan äiti on kuollu. Juoksin parkuen sisälle, jossa sain lohdutusta. Sieltä myös lähdettiin ottamaan selvää asian todenperäisyydestä, ja totta se oli. Tällä väli oli myös sisareni sijoitettu kasvatusvanhemmille. Hänet otti eräs lapseton pari. (N1925, Keski-Suomi, SOPE 1990)

Myös avioton syntyperä altisti kodin ulkopuolelle sijoittamiselle, sillä vähävaraisen ja yksinäisen äidin oli usein mahdotonta huolehtia lapsensa kasvatuksesta ja tienata samalla elantonsa. Aviottomat lapset joutuivat ajan viranomaisten mukaan hoidettaviksi yleensä äidin irstaan elämän, juopottelun, laiskuuden tai lapsensa hylkäämisen takia. (Köyhäinhuoltolastot 1925, 1930.) Niidenkin taustalla lienevät vaikeat toimeentulo- tai mielenterveysongelmat sekä yleisesti sosiaalinen häpeä ja yhteisöstä ulossulkeminen aviottoman lapsen synnyttämisen takia (Pulma 1987, 166–168). Vastaajaryhmästä kolme on syntynyt avioliiton ulkopuolella. Kaikki heistä ovat tunnistaneet aviottomuuden aiheuttaman häpeän ja nimitävät tekstissä itseään jopa ”huorikakaraksi” (M1922, SOPE 2151; N1917, SOPE 1576). Yksi heistä sijoitettiin ensin kunnan lastenkotiin ja sieltä yksityisperheeseen vanhan naisen luo, koska lapsen äidinäiti ei huolinut raskaana ollutta tytärtään takaisin kotiin, mikä kertoo julkisesta häpeästä ja turvaverkkojen katkeamisesta tai niiden puutteesta (N1927, Satakunta, SOPE 105–112). Nimimerkillä Heta kirjoittanut taas sai jäädä isovanhempiensa hoitoon, kunnes koulun opettaja huomasi tytön innokkaat oppimishalut ja otti tämän koululle luokseen asumaan. Kunta maksoi opettajalle lapsen ylläpidosta (N1917, SOPE 1563–1583).

Lasten sijoittaminen hoitoon kodin ulkopuolelle kertoo perheiden syvästä epätoivosta, sillä harvemmin vanhemmat olivat valmiita luopumaan jälkikasvustaan vapaaehtoisesti tai taistelematta. Etenkin punaiset äidit saattoivat sinnitellä jaksamisensa rajoille asti. Apua toivottiin kotiin, mutta sitä ei annettu tai se ei ollut riittävää. Taloudellisen tilanteen pakotamana äidit tekivät pitkää työpäivää, ja sillä välin lapset saivat pärjätä kotona keskenään huolehtien jopa vauvaikäisistä sisaruksistaan. (Kaarninen 2008, 62, 73; SOPE 175, 448, 792, 2008.) Sijoitusta edeltänyt kodin raskas ja epätoivoinen tunnelma sekä äidin uupumus olivat myös lapsen aistittavissa ja kietoutuvat osaksi vastaajien huostaanlähtökokemusta. Yhdessä muistelmatekstissä nimimerkillä Riikka kirjoittanut muistelee, miten äiti ei vaikeina vuosina esimerkiksi koskaan nauranut (Riikka, SOPE 792). Äidin rankka työnteko ja kuormituksen aiheuttama masennus saattoi purkautua myös itkuna, jonka syitä lapsi ei välttämättä kyennyt hahmottamaan:

Harvoin me häntä näimme. Nukkumaan jäimme kun hän lähti, ja nukkumassa oli jo nuorimmat ja väsyneemmät kun illalla tuli katsomaan pentujaan [...] Olin joskus hereillä kun äiti lähti. Kerran huomasin, että lähtiessään pyyhki silmiään ja niin kuin olisi nyyhkinyt. Itkikö äiti? Miksi hän itkisi? Vaikka

4 Sosiaalihuollon perinnekeruun kirjoituskutsu. Suurin osa esitteen kysymyksistä koskee sosiaalihuollon hallintoa, järjestötoimintaa, virkoja, työvälineitä, puhetapoja, johtohahmoja, lautakuntia ja järjestyssääntöjä. Omakohtaista avun tarvetta koskeissa kysymyksissä tiedustellaan esimerkiksi sosiaalihuoltoon liittyviä ennakkokäsityksiä ja asiointia köyhäinhuoltoon liittyvissä kokouksissa, laitoksissa tai toimistoissa.

minä aavistinkin äidin hädän ja tuskan, jota hän tunsi rinnassaan meidän tähtemme, en ymmärtänyt, en osannut asettaa sitä oman hiukaisevan nälkäni yläpuolelle. (M1922, Pohjois-Savo, SOPE 2150–2158.)

Peittämällä kyyneleensä äiti on ehkä halunnut pitää yllä lapsen turvallisuuden tunnetta vaikeuksista huolimatta. Toisaalta peittely ja puhumattomuus on jättänyt lapsen hämmennyksen valtaan, eikä hän ole ikänsä takia pystynyt täysin ymmärtämään tilannetta. Tunteiden salaaminen on voinut olla vanhemman keino suojella lapsiaan huolelta ja häpeältä. Köyhäinapuun turvautuminen koettiin edelleen häpeälliseksi, vaikka vuoden 1922 köyhäinhuoltolaki yritti muuttaa käsityksiä avun hakemisesta. (Malinen 2019, 199; Laurén ja Malinen 2021, 212.)

Joskus aikuisen itsehillintä petti, mikä kertoo tilanteen vakavasta kriisiytymisestä. Näin kävi esimerkiksi pirkanmaalaisessa perheessä, jossa isä oli kuollut sisällissodan vankileirillä ja äiti jäänyt lastensa kanssa yksin. Apua oli haettu jo pidemmän aikaa, mutta kun kunnan viranomainen vihdoinkin saapui paikalle, perhe saikin osakseen vähättelyä. Tämä mursi äidin tyystin:

Vihdoinkin tuli kunnan tati katsomaan miten asiat ovat. Sattui juuri silloin olemaan, ruis vesi taikinaa astiassa josta Äiti oli paistamassa räiskäleitä, eihän teillä mitään hätää ole kun räiskäleitäkin paistetaan, sanoi tati. Äiti oli jo silloin niin täysi ja masentunut, että alkoi ääneen itkeä. Veljeni joka kuvitteli jo olevansa mies, meni tatiä kohti ajaakseen hänet pois. Tati alkoi lohduttaa ja rauhoittaa, luvaten tehdä jotain asian hyväksi, hän lähti. (N1917, Pirkanmaa, SOPE 2007–2009)

Viranomaisten vähättelevä kohtelu ja avun hakemista seurannut mahdollinen julkinen häpeä saattoivat estää vanhempia hakemasta apua ajoissa. Erityisesti punaiset äidit kohtasivat sisällissodan jälkeen henkilökohtaisen surun lisäksi nöyryyttämistä ja joutuivat köyhäinapua vastaanottaessaan luopumaan jopa äänioikeudestaan, kunnes vuonna 1922 punaorpojen asioiden hoito siirtyi köyhäinhoidolta lastensuojelulautakunnille. (Peltonen, 1996, 232; Peltonen 2003, 103; Kaarninen 2008, 106–110.) Toisen maailmansodan jälkeistä aikaa tutkineet Antti Malinen ja Kirsi Laurén ovat todenneet, että puhumattomuus ja psyykkisten ongelmien sysääminen piiloon vaikuttivat ahdistavasti kodin ilmapiiriin. Lapset joutuivat ottamaan perheessä ylimääräistä vastuuta, jos vanhemmat kärsivät esimerkiksi stressin, trauman tai uupumuksen aiheuttamista mielenterveyden häiriöistä. (Laurén 2017, 53–55; Malinen 2019, 194–199; Laurén ja Malinen 2021, 203–204, 210–211.) Edellisessä sitaatissa vastaajan veli oli käyttäytynyt tatiä kohtaan aggressiivisesti ratkaistakseen tilanteen ja puolustaakseen äitiään. Sosiaalihuollon perinnekeruun perusteella lapset kantoivat 1920–1930-luvuilla huolta esimerkiksi vanhempiensa jaksamisesta ja turvallisuudesta. Jatkosodan jälkeistä aikaa tarkasteltaessa on havaittu, että lapset kokivat vastuulleen kuuluvan muun muassa vanhempien hyvän mielialan ja olon ylläpitämisen. Kodin vaikea tunneilmapiiri ja vanhempien käsittelemättömät voimakkaat tunteet, kuten esimerkiksi pelko tai häpeä, seuraavat valitettavan usein lapsuudesta aikuisuuteen siirtyen jopa sukupolvien yli. (Laurén 2017, 47–48, 56–57; Malinen 2019, 194–195; Laurén ja Malinen 2021; ks. myös Silta 2016, 29–32.)

Eron hetki – itku hädän, kiintymyksen ja pelon ilmaisijana

Sitten kerron tuli kunnan nimismies hierottamaan kipeetä selkäänsä. Äidin kanssa he juttelivat jotain hyvin vakavaa asiaa niin hiljaa ettei kuultu mitä se oli.

Pois lähteissään setä otti karamelli pussin taskustaan, tarjosi siitä minulle, samalla sanoen, menisitkö

sinä lastenkotiin. Siellä olisi ruokaa ja vaatteita.
 Sydämeni tuntui menevän aivan sykkyrään, söin kynsiäni ja huusin ei en mene.
 Setä lähti pois sillä kertaa.
 Pian tuli sama setä jälleen hierottamaan selkäänsä.
 Ei siinä paljon neuvotteluja enää käyty.
 Minun ja sisareni elämän kirjaan oli lehti kääntynyt ja myös Äidin ja veljen.
 Setä oli ilmoittanut, että muuten ei apua tule. Tyttöjen on mentävä lastenkotiin joka on perustettu orpoja varten [...] taloon.⁵
 Äidin ja pojan on tultava omin avuin toimeen.
 Hyvin hataralle pohjalle heidän elämänsä jäi.
 Koitti sitten päivä jolloin Äiti sai tiedon, että lastenkodista tuodaan lasta lääkäriin hevosella, sieltä palatessa he ottavat meidät ja vievät uuteen kotiimme.
 Äiti seiso i kahden itkevän lapsen kanssa maantien varrella lohduttaen ja tynnyttäen. Äiti kirjoittaa ja käy katsomassa. Tiellä hevonen lähestyi pienet kädet puristi Äidin kättä. Kärryt pysähtyivät, Äiti nosti ensin sisaresi rattaille sitten minut.
 Niin revittiin perhe kahtia. (N1917, Pirkanmaa, SOPE 2008)

Äiti, jonka avun tarvetta kunnan täti vähätteli, joutui lopulta pakon edessä lähettämään kaksi tyttärtään punaorpoja varten perustettuun lastenkotiin. Noin 3–9-vuotiaisiin lapsiin sijoituslapsuus vaikuttaa koskeneen kaikista kipeimmin, sillä he muistavat eron vanhemmistaan, eikä heillä ole juuri ollut mahdollisuuksia vaikuttaa olosuhteisiinsa sijoituspaikassa. Heidän muistoissaan lapsena koetut pelon, järkytyksen, epäoikeudenmukaisuuden ja surun tunteet ovat vahvasti läsnä myös keruuvastauksen kirjoitushetkellä ja muodostavat kipeitä avainmuistoja. Osa niistä on niin kutsuttuja välähdyksenomaisia eloisia muistoja, joissa menneisyys ja siellä koetut tunteet ikään kuin palaavat jälleen eläviksi muistelijan mieliin (Korkiakangas 1996, 27–28; Tuomaala 2002, 73).

Selkeimmin eloisat muistot ja tunteet näkyvät sanavalintojen lisäksi kirjoitetussa muisteluk tekstissä narratiivin muutoksena, lauserakenteiden hajoamisena sekä preesensin ja imperfektin sekoittumisena. Vastaaja ikään kuin tempautuu lapsuuden tunteidensa vietäväksi, jolloin kirjoitetun tekstin kieliopilliset seikat unohtuvat ja tekstistä tulee puheenomaista vuodatusta. Lastenkotiin joutuneen vastaajan kuvauksessa kirjoitusasu muuttuu kesken kaiken runolliseen muotoon, jossa lauseet lyhenevät ja typistyvät yhden rivin toteamuksiksi. Traumakokemusten muistelukerrontaa tutkineet Kirsi Laurén ja Tiiu Jaago ovat todenneet, että etenkin kasvokkaisuissa haastattelutilanteissa traumaista puhuminen näkyy kerronnan muutoksina: tunteiden ilmaisua vältetään ja kerronta yksinkertaistuu ”raporttimaiseksi tosi-seikkojen kuvauksiksi”. Haastateltava voi etäännyttää itsensä keskittymällä itse tilanteen kuvailuun tai vaihtamalla kerrontatyylin yksityisestä yleisempään. (Laurén ja Jaago 2022, 164, 181.) Saman ilmiön voi nähdä myös kirjoitetussa muistitietoaineistossa. Esimerkiksi edellisen sitaatin kuvauksessa vastaaja muuttaa lopussa kertojan minämuodosta kaikkitie-tävään kertojaan. Lisäksi aikamuodot sekoittuvat, kun vastaaja on ikään kuin palannut takaisin eron hetkeen ja muistellut äidin lohduttavia sanoja: ”Äiti seiso i kahden itkevän lapsen kanssa maantien varrella lohduttaen ja tynnyttäen. Äiti kirjoittaa ja käy katsomassa. Tiellä hevonen lähestyi pienet kädet puristi Äidin kättä.”

Maaseudun kasvatukseen perustui pitkälti sanattomaan, niin kutsuttuun hiljaiseen kasvatukseen, jossa lapsen tuli ymmärtää aikuisen esimerkistä ja eleistä, mikä oli sallittua ja mikä ei. Ero vanhemmista ja sijoituspäätös on voinut tulla lapsille täysin yllätyksenä, sillä hiljaisen

5 Lainauksesta on poistettu talon nimi.

kasvatuksen seurauksena lapsille harvoin selitettiin motiiveja ja tarkoitusperiä aikuisten toiminnan takana. (Aukia 2010, 236–239; Hytönen ym. 2016, 30; Laurén ja Malinen 2021, 206–207.) Yksi esimerkki tällaisesta tilanteesta on, kun pieni lapsi joutui tuntemattoman tätinsä huostaan. Tytön äiti oli menehtynyt keuhkokuumeeseen ja isä sokeutunut. Isä olisi halunnut saada apua kotiin, mutta kunnan viranomaisten mielestä lapsen oli parempi olla hoidossa kodin ulkopuolella. Erimielisyydet vanhemman ja viranomaisten välillä aiheuttivat kiivasta sananvaihtoa, mikä heijastui lapseen, sillä tämä oli itkenyt ja mennyt piiloon sängyn alle. Lopulta tyttö vietiin kotoaan väkisin:

En tuntenut häntä enkä tätiäniäkään vielä kun hän tuli yksin hevolla hakemaan Siinä langokset käytti kiivasta kieltä kun isä ei olisi antanut minua että olisi mieluummin autettu kotiin, vaan se ei antanut. Minä itkin kovasti ja menin päästä vedettävän sängyn alle, vaan saihan ne sieltä pois väkisin ja niin sitä mentiin. Täti oli vastassa ja otti syliinsä sisarensa tytön. Hyvä siellä Tädin hoidossa oli olla ehken 4 vuotta. Se kun oli vapaussodan jälkeistä aikaa niin se heijastuu kovasti siihen ilmapiiriin. Minä kuuntelin, katsoin kun jäällä marssi suojeluskuntalaisia. (N1917, Pohjois-Savo, SOPE 176)

Itku ja piiloutuminen olivat pienen tytön ainoat keinot kertoa häädystä ja pelosta. Sen sijaan 10-vuotiaalla varsinaissuomalaisella tytöllä on ollut rohkeutta vastustaa kunnan viranomais-ten toimia. Vuonna 1928 hänen äitinsä sairastui keuhkotautiin ja vietiin kunnalliskotiin. Isäkään ei ollut kuumetaudin jäljiltä täysissä voimissa, joten lapset oli päätetty ottaa huostaan käymättä keskustelua asianomaisten kanssa. Isä oli lähtenyt vanhimpien lasten kanssa pel- lolle ja 10-vuotias oli jäänyt kotiin laittamaan ruokaa ja huolehtimaan pienemmistä sisaruk- sistaan, kun viranomaiset saapuivat. Sijoituspäätös tuli hänelle täysin yllätyksenä, ja tapaus on piirtynyt mieliin hyvin epäoikeudenmukaisena:

Niin pihaan ajoi auto ja sinne autoon vietiin äiti ja kun kysyin mihin äitiä viedään niin minulle sanottiin että hoitoon. Jonkin ajan kuluttua tuli taas auto pihaan ja sinne autoon komennettiin kaikki pojat – ja minä sanoin silloin ei lapsia saa mihinkään kotoaan viedä – kun ei isäkään ole kotona. Sieltä autosta tuli vielä nainen ja aukoi piironkin laatikoita ja etsii sieltä poikien alusvaatteita – mylläsi kaikki laatikot ja Tuomiska kun oli sinne kaikki vaatteet kauniisti laskostanut ja äiti oli aina sanonut ettei paikkoja saa sekoittaa. Minulla oli siinä kauhea hätä. Sitten meille ajoi pihaan polkupyörällä [N. N.]⁶ ja sanoi että kokkos flikka nyt kamppes – mä vien sunt Myrskyl – ku he ottavat sun piikaseks. Sanoin en minä lähde mihinkään omasta kodistani. Väinö sanoi kyl sä lähdes – tai mä annan sulle selkkä. Silloin minä sain jalat alleni ja lähdin niinkovin kuin kintuistaani irti sain sitä niituntietä juoksemaan isän luokse ja kerroin mitä kotona oli jo tapahtunut. Olimme kaikki kovasti järkyttyneitä. (N1918, Varsinais-Suomi, SOPE 012–018)

Osa lapsista on lähtenyt kasvattikotiin mielellään. Tilannetta on voinut helpottaa se, miten asiasta on lapselle viestitty. Esimerkiksi N1925 kuvailee, miten häneltä kysyttiin suoraan, halusiko hän lähteä kotona vierailulla olleen tuttavaperheen luo kylään muutamaksi päi- väksi. Vastaaja kertoo miettineensä asiaa lapsena hetken, mutta suostuneensa, sillä ”olihan se hurjan jännää”. Tuttavaperheen luota hänet sijoitettiin pidempiaikaiseen kotiin. (N1925, Keski-Suomi, SOPE 1989–1991.)

Ongelmat perheissä – kurjuutta ja kuritusta

Rakastavista vanhemmista huolimatta kotiolot ovat voineet olla kurjat aineellisten puutteiden takia. Eräs eteläpohjalainen vastaaja kertoo, miten ennen lasten huostaanottoa isosisko

6 Lainauksesta on poistettu henkilön nimi.

yritti tehdä ruokaa kivenkolossa, kun tuvasta ei löytynyt edes tulisijaa (N1919, Etelä-Pohjanmaa, SOPE 447). Ennen kunnan viranomaisten puuttumista asiaan perhe oli saattanut kierrellä asumuksesta toiseen kylässä jo hyvän tovin, kuten nimimerkillä Riikka kirjoittanut muistelee seuraavassa tapauksessa:

Äidillä on ollut epätoivoinen tehtävä niissä oloissa ruokkia meidät ja itsensä. Asuimme monessa kurjassa mökissä, yhdessäkin lattian rajassa oli iso reikä ulos, joka oli rätilä tukittu, ettei lumi ja kylmä olis sisään päässyt. Ja kahdessa saunassa oltiin, toinen oli ulos ja toinen sisäänlämpiävä. Savu saunasta minä kouluun läksin. Ei siellä lasten valvoja näkynyt oltiinko hengissä vai ei. [...] Siinä mökissä, jossa oli se reikä lattian rajassa oli kovasti rottia että ne meinasi yöllä tulla vuoteisiin. (Riikka, SOPE 792; ks. myös N1916, Satakunta, SOPE 1013)

Suurin osa vastaajista muistelee vanhempiaan ja lapsuudenkotiaan lämmöllä. Vain muutamassa tapauksessa vastaajat kuvailevat kotiolojaan huonoiksi biologisten vanhempiensa viinankäytön tai muuten väkivaltaisen ja välinpitämättömän käytöksen takia. Silloin lähtöuuteen kotiin on voinut tuntua lapsesta jännittävältä ja jopa houkuttelevalta vaihtoehdolta. Esimerkiksi vuonna 1910 Satakunnassa syntynyt nainen on kertonut joutuneensa lapsena äitinsä toistuvan ruumiillisen kurittamisen kohteeksi. Hänen mukaansa äiti myös juoksi miesten perässä ja jätti lapset välillä oman onnensa nojaan. Kotiolot olivat niin kurjat, että vastaaja ihmettelee katkerana tekstissään, miksei häntä vain suosiolla annettu huutolaiseksi tai lähetetty Tanskaan (N1910, Satakunta, SOPE 126–163). 1920-luvulla Tanskaa pidettiin Pohjoismaissa lastensuojelun mallimaana, mutta tämän hetkisen tiedon valossa lapsia ei lähetetty sinne hoidettaviksi. (*Lastensuojelu* 1.12.1922, 35; *Suomen Pienviljelijä* 30.8.1929, 1.)

Väkivallan, tahallisen tai tahattoman laiminlyönnin sekä tilallisen ja fyysisen kurjuuden takia lapsi on voinut olla tilanteeseensa niin turtunut, ettei sijoituspäätös ja ero vanhemmista ole tuntunut juuri miltään. Esimerkiksi Riikka kirjoittaa isänsä joutuneen viinankeiton takia kahdesti vankilaan ja perheen arjen menneen pitkäksi aikaa sekaisin. Isän toisen vankilareissun jälkeen perhe lopulta hajosi. Siinä kohtaa Riikka oli kurjuuteen jo niin kyllästynyt, ettei osannut kaivata vanhempiaan:

Isän vankilasta päästyä vanhempani erosivat ja pian koko perhe hajosi. Olin eräänä päivänä koulussa, niinkuin olin muinakin päivinä.. niin minua tultiin hakemaan ja matka kunnalliskotiin alkoi. Mitkäläene olleet Äidin ajatukset olleet siinä meidän matkatessa. se oli hiljainen seurue ei puhunut mitään ajomies eikä meilläkään puhumista ollut. Sieltä kunnallis kodista Äiti laitettiin rahattomana pois, hän pääsi läheiselle sahalle töihin. Sieltä Hän lähti erääseen kaupunkiin, jossa oli Hänen veljensä. En minä sitä eroa niin pahana pitänä muuten mutta se ero sisarruksista se oli surkea. Olin kai siihen kurjuuteen niin kyllästynä, etten niitä vanhempia osana kaivata. (Riikka, SOPE 793)

Ulla-Maija Peltonen on todennut, että esimerkiksi sisällissodan kauheuksien keskellä psyykinen turtumus on ollut lapsille yksi keino suojautua emotionaalisesti raskailta kokemuksilta (Peltonen 2003, 118). Yleensäkin sodan aiheuttama pelko on voinut olla niin suurta, että se on vienyt jopa kyvyn itkemiseen (Laurén ja Jaago 2022, 175). Jatkuva puute ja niukkuus sekä vanhempien väkivaltaisen tai holtiton käytös on myös altistanut lapset psyykkiselle turtumukselle. Riikka ei välttämättä ole lapsena ymmärtänyt tunteettomuutensa syytä, mutta aikuisena hän on osannut yhdistää sen kauan jatkuneeseen kurjuuteen. Lisäksi Riikan tapauksessa kyse on ollut ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta, sillä hänen äitinsä oli joutunut lapsena huutolaiseksi ja isäkin lähtemään turhan varhain työnteekoon (Riikka, SOPE 791).

Vaikka ero vanhemmista olisi ollut yhdentekevä, sisarusten kohtalot jäivät silti kaihertamaan mieltä, sillä monesti lapset sijoitettiin eri koteihin ja joskus kauaskin toisistaan. Riikalle oli kova pala, kun kaikki kolme sisarusta sijoitettiin eri paikkoihin. Sisko jäi lähelle, ja häntä vastaaja näki usein, mutta veli joutui niin kauas, että tapaamiset jäivät muutama kertaan vuodessa. Kerran veljensä sijoituskodista lähtiessä suru valtasi mielen ja purkautui ulos kyynelteinä. Omaa hoitopaikkaansa Riikka piti ajan mittapuun mukaan kunnollisena:

Joutuimme eripaikkoihin sisareni oli siinä lähellä ja hänet näin usein. Veljeni sai hoitopaikan kauempaa ja en monasti vuodessa siellä käynyt. Sieltä talosta oli maan tiele pari kilometriä ja palatessa sieltä itkin sen välin kun siellä ei ollut ketään katsomassa. Ja sen ensimmäisen yön siinä hoitopaikassa muistan mille se lapsen mielessä tuntui.

Sen aikasena hoitopaikkana sen talon väki oli ehkä parhaasta päästä, ei lyöty eikä sanoillakaan kovin loukattu. En heitä pahalla muistele. Työtä siellä opetettiin tekemään mutta ruokaakin oli. [...] En ole mitenkään surkea luonnostani, Vaan kun sisaruksiani ajattelen niinä vuosina niin kyllä se vähän saattaa itkettää. (Riikka, SOPE, 793, 798)

Sisarusten lapsuudenkohtalot itkettävät Riikkaa vielä vuosikymmeniä myöhemmin hänen kirjoittaessaan keruuseen. Eloisista muistoista aktivoituvat aikuisena erityisesti lapsena koetut tunteet (Vehkalahti ja Jouhki, 2022, 379). Lapsena vastaaja on itkenyt itkunsa yksin, mutta kirjoitushetkellä tunteet saavat tulla ja niistä kerrotaan myös kuvitellulle vastaanottajalle – tunteille on vihdoinkin kuulija. Monet keruuseen osallistuneet kirjoittavat kertovansa muistoistaan ensimmäistä kertaa jollekulle, mikä tekee aineistosta intiimiä (ks. myös Pöysä 2006, 230). Sosiaalihuollon perinnekeryssä kuviteltu vastaanottaja on usein keruun järjestäjätaho, uudet sukupolvet tai tulevaisuudessa odottava tutkija.

Toisaalta Riikka ei kuvaile tarkemmin itkun synnyttämiä tunteita. Pelkkä itkemisen mainitseminen saattaa olla viesti kokemuksen kipeydestä ja poikkeuksellisuudesta. Itkun toteaminen tiivistää ne sanattomat tunteet, joita ei pystytä kuvaamaan millään muilla tavoin. Riikka kertoo myös muistavansa, miltä ensimmäinen yö omassa sijoituskodissa lapsen mielessä tuntui, muttei jatka kuvaustaan toteamusta pidemmälle. Molemmissa tapauksissa kyseessä voi olla niin kutsuttu vaikeneminen vaikean muiston edessä. Traumaattiset kokemukset vaikuttavat ihmisen kykyyn sanoittaa kokemaansa, minkä takia asioista puhuminen tai kirjoittaminen voi olla mahdotonta. (Laurén ja Jaago 2022, 161, 164). Toisaalta muun muassa Gia Virkkunen on väitöskirjassaan tuonut esiin, että kirjoitettu muistitietoaineisto voi tarjota paremmat mahdollisuudet tutkia kipeitä aiheita, joista kasvokkaisissa haastattelutilanteissa helposti vaietaan (Virkkunen 2010, 25, 250–252; ks. myös Sillanpää 2021, 69). Kirjoitetun ja suullisen muistitietoaineiston eroja tutkineen Jyrki Pöysän mukaan kirjoittaja on haastattelutavalla vapaampi vastaamaan keruiden kysymyksiin haluamallaan tavalla, mikä voi kannustaa omien kokemusten tarkempaan kuvailuun ja tunteiden reflektointiin (Pöysä 2006, 229–231; Pöysä 2015, 16–23, 129–136; ks. myös Laurén ja Jaago 2022, 179–180). Lisäksi keruun ajankohta, kysymykset ja järjestäjätaho vaikuttanevat huomattavasti vastausten tunnepitoisuuteen (Pöysä 2006, 230; Korkiakangas ym. 2016, 15–19; Savolainen ja Taavetti 2022, 21). Sosiaalihuollon perinnekeryssä sijoituslapsuuden synnyttämistä tunteista on kysytty suoraan, joten kirjoituksissa vastataan aika hyvin tähän kysymykseen.

Aineistossa kuvaukset hyvästä sijoituskodista typistyvät yleensä toteamukseen ”se oli hyvä koti”. Riikan kirjoituksen perusteella kriteerit hyvälle sijoituskodille olivat varsin vaatimatonta: riitti, kunhan lasta ei lyöty tai nimitelty ja hän sai ruokaa siinä missä muutkin. Toisaalta ajan tiukkaan kasvatukseen kuului, ettei aikuisten auktoriteettia kyseenalaistettu eikä

heidän käytöksestään kerrottu perheen ulkopuolisille. Sijoitusvanhemmat saattoivat myös painostaa lapset hiljaisiksi (Hytönen ym. 2016, 82–83; Salenius, Malinen ja Markkola 2020, 206). Tämä ajatusmalli on saattanut vaikuttaa myös keruun kirjoitushetkellä niin, ettei sijoitusperhettä haluta tai edes uskalleta arvostella jälkikäteen. Riikka on kirjoittanut, ettei lapsena olisi ikinä uskaltanut kertoa lastenvalvojalle emännän kuullen huonosta kohtelusta, jos sellaista olisi ollut:

Minut kutsuttiin kamariin jossa valvoja ja emäntä istuivat kahvipöydän molemmin puolin ja valvoja kysyi että ”millaista on olla tässä hoitopaikassa”. Vaikka minulla olisi ollut sielä kuinka paha olla, niin en olisi voinut siinä sanoa sitä, kun Emäntä oli kuulemassa. vaan se oli hyvä hoitopaikka joten ei siinä valittamista ollut. (Riikka, SOPE 797)

Yksi lasten suurimmista pelon aiheista olikin sijoituskodin mahdollisesti huono kohtelu ja ruumiillinen kurittaminen. Lapset eivät eläneet muusta yhteisöstä eristyksissä, vaan jutut huutolaislasten kaltoinkohtelusta kantautuivat myös heidän korviinsa, kuten Pohjois-Savossa vuonna 1922 syntynyt mies muistelee:

Olinhan kuullut kerrottavan juttuja, kuinka isännät pieksivät kasvattejaan surutta, ilman kirjaamista. Ja olihan Matti [isovelii] kerran näyttänyt seljästään merkit, kun isäntä oli huitaissut häntä liekariimuilla, Matille sattuneen vahingon vuoksi. (M1922, Pohjois-Savo, SOPE 2156).

Vaikka huutolaisuus oli tuolloin jo kielletty, maaseudulla monia sijoituslapsia kohdeltiin edelleen samalla tavalla. Kunnan maksama hoitokorvaus saatettiin käyttää perheen muihin menoihin, ja sijoituslapsi kulki edelleen aliravittuna ja huonoissa vaatteissa. Osalla lapsista teetettiin paljon töitä, ja heitä kohdeltiin vähättelevästi tai jopa väkivaltaisesti. Kaikkein tiukimmassa pysyi nimitys ”huutolainen”. (Hytönen ym. 2016, 55; Halmekoski 2011, 11–20; Salenius, Malinen ja Markkola 2020, 214; Jokela 2022.)

Pohjoissavolainen mies kirjoittaa siitä, miten joutui lapsena käymään isoveljensä kanssa kerjuulla, kun ruoka ei muuten riittänyt. Ovella kiertely oli vastaajalle erittäin epämieluisaa, eikä hän mielellään siihen suostunut. Kerjuu oli kielletty, mutta varsinkin sisällissodan jälkeen lapset kiersivät taloissa pyytämässä ruokaa. Jos kerjääminen oli toistuvaa, kunta katsoi paremmaksi sijoittaa lapset hoidokeiksi. (Pulma 1987, 123–136, 161; Harrikari 2019, 185–190.) Lopulta erään kerjuuretken yhteydessä naapuri kertoi lapsille tiedon huoltolautakunnan päätöksestä, että toinen heistä on sijoitettava ”kunnankasvatiksi”. Veljekset kertoivat uutisen äidilleen, ja kotona keskusteltiin yhdessä, kuka joutuisi lähtemään. Äiti päätyi nuorempaan poikaansa eli keruun vastaajaan, jota oli itkettänyt vuolaasti ja pelottanut, että hän joutuu sijoituskodissa lyödyksi. Päivän ja yön asiaa mietittyään hän lupasi silti lähteä, vaikka sitä sanoessaan ”kyyneleet ja itku tulivat väkisten”. Itku oli myös läsnä, kun hän talsi yksin kohti sijoituskotiaan. Isoveli oli tarjoutunut saattamaan, mutta kertoja ei ollut antanut. Lähestyessään taloa pelko otti vallan ja kertoja piiloutui pensaaseen ensin tarkkailemaan asukkaita. Isäntä näytti vihaiselta ja talon oma poika ilkikuriselta. Eräs pihan pojista saattoi olla huutolainen; hän oli itkuisen näköinen, ja häntä oli taatusti lyöty. Kesäyön hämärtyessä pelko voitti ja kertoja lähti takaisin kohti kotimökkiä:

Äiti aukaisi oven. Hän oli kauhistuneen näköinen. Odotin hänen tarrautuvan kuontalooni, mutta hän vain tuijotti minua silmät suurina. Itkien aloin änkyttää: ”Minä-en-mene-huutolaiseks, lähen vaikka kerjuulle.” Äiti otti minut syleilyynsä ja sanoi hiljaa:
– Ei sinun tarvitse minnekkään männä, kyllä me jotenkin toimeen-, ja hän nyyhkytti ääneen.

Lämpöiset pisarat tipahtelivat verkkaisesti yön viilentämälle kädelleni, minun oli niin hyvä – niin hyvä olla. (M1922, Pohjois-Savo, SOPE 2156–2158)

Esimerkissä itku on kommunikatiivinen hätäviesti lapsen pelosta ja ilmentää kiintymyssuhdetta vanhempaan. Kerjuu oli vastaajan mielestä kamalaa, mutta pelko huutolaisuudesta ja ero äidistä oli jotain niin hirveää, että se sai itkemään. Lapsen itkun lohduttomuudesta ja poikkeuksellisuudesta viestii sekin, miten järkyttynyt aikuinen on ollut tunteenpurkauksesta. Itkua itsessään voidaan pitää yhtenä selviytymiskeinona, sillä se kannustaa ihmisiä toimintaan, kuten lohduttamiseen ja sen avulla ihminen voi purkaa fyysisiä ja henkisiä jännitteitä (Lutz 1999, 23–24; Vingerhoets, Bylsma ja Rottenberg 2009, 442–447, 468). Lisäksi itkusta kertominen voidaan nähdä retorisena tehokeinona, jonka avulla kertoja korostaa kokemustensa merkityksellisyyttä ja kipeyttä. Itku antaa vihjeen kokijan tunnetilasta ilman pitkälistä kuvausta ja toisaalta taas herättelee lukijan myötätuntoa (Isomaa ja Kankkunen 2022, 43–44).

Sisällissodan jälkeen kansakunnan eheyttämispoliitikka toi lasten kasvatukseen uusia vaikutteita. Maaseudun naisten haluttiin kiinnittävän enemmän huomiota lastensa kasvatukseen, jotta kansakunnan moraalinen taso olisi turvattu. (Tuomaala 2004, 97.) Kotitalousideologiaa, emäntäliikettä ja porvarillista maailmakuvaa välittävässä aikalaislehdissä lasten itkuun suhtauduttiin sekä ymmärtäväisesti että torjuen. Vanhempia kehoitettiin selvittämään itkun syy mahdollisimman pian ja huomioimaan kyneleet, jos ne johtuivat esimerkiksi yksinäisyyden tunteesta, sielullisesta nälästä tai fyysiseen terveyteen liittyvistä seikoista. (*Koti. Kotikasvatusyhdistyksen äänenkannattaja* 1931/2; *Kansakoulun lehti* 1900/6; *Emäntälehti* 1937/9, 250–251.) Toisaalta kirjoituksissa oli vallalla ajatus, ettei vauvan itkuun saisi reagoida, koska ”lapsen itkun vaimentaminen on vahingollista, sillä huutaminen on sen ruumiille tarpeellista” (*Kasvatus ja koulu* 1924, 6). Pelättiin, että itkun huomioiminen tekisi lapsen riippuvaiseksi äidistään ja että lapsi oppisi käyttämään itkemistä manipulaation keinona saavuttaakseen haluamiaan asioita. Tavoitteena oli lapsen mahdollisimman varhainen totuttaminen aikuisen vaatimaan rytmiin niin ruokailujen kuin nukkumisen suhteen. (Tähtinen 1992, 152–164.)

Niin sydäntä raastavalta kuin pohjoissavolaisen vastaajan teksti välillä tuntuukin, se pitää sisällään myös lohdullisia elementtejä. Kertomuksessa tulee esiin esimerkiksi yhteisöllisyys, kun naapurit ovat tukeneet perhettä kerjuukielloista huolimatta antamalla lapsille ensihätään ruokaa. Lisäksi lapset eivät ole olleet silmittömän vallankäytön kohteena, vaan heidän kanssaan on keskusteltu. Ensin naapuri on varoittanut huutolaiseksi joutumisesta, ja toisaalta äiti on halunnut kuulla lapsiaan ennen päätöksen tekoa siitä, kuka joutuu lähtemään toiseen perheeseen. Lopulta äiti on heltynyt lapsensa itkun edessä, pyörtänyt sijoituspäätöksensä ja mikä tärkeintä – lohduttanut. Vaikka aikakauden kasvatusihanteissa lapsista haluttiin pärjääviä ja omatoimisia, on helpottavaa tietää, että tosihädän tullen aikuiset ovat vastanneet heidän huutoonsa. Saara Tuomaala huomauttaakin, että pienviljelijäemännät ja työläisnaiset eivät välttämättä noudattaneet ihanteita uusista naiskansalaisuuden ja kasvatuksen malleista, vaikka olivatkin niistä tietoisia (Tuomaala 2004, 97).

Selviytymisen pakkokeinot – karkumatkoja ja vastarintaa

Lasten mahdollisuudet vaikuttaa huonoon kohteluunsa niin biologisessa kuin sijoitusperheessä olivat 1920–30-luvulla rajalliset. Sen lisäksi, että itkua itsessään voidaan pitää yhtenä hädästä selviytymisen mekanismina, aineistosta on löydettävissä muitakin esimerkkejä

keinoista, joihin lapset turvautuivat pakon edessä. Näitä ovat olleet muun muassa karkaaminen ja suullinen vastarinta.

Karkuun lähteminen on ollut aineiston perusteella sijoituslasten yleisin keino vaikuttaa elämänsä laatuun. Pienet lapset karkasivat yleensä lähimetsään tai naapuritaloon, mistä heidät poimittiin melko nopeasti talteen. Esimerkiksi eräs vuonna 1916 syntynyt pikkutyttö päätti karata kunnan lastenkodista, johon hänet oli sijoitettu isän katoamisen jälkeen. Karkuretki suuntautui metsään, ja illan tullen hän oli mennyt kysymään lähellä olevasta talosta yösiijaa. Talon väki oli ihmetellyt yksinäistä pientä kulkijaa ja palauttanut karkulaisen takaisin kunnan hoteisiin. Lastenkodin jälkeen tyttö sijoitettiin yksityiseen kotiin, jossa hän joutui tekemään paljon raskaita askareita ynnä vahtimaan itkevää pikkulasta. Vastaaja muistelee, miten hänen piti heijata kehtoa ja jos lapsi kitisi edelleen, hänet komennettiin kantamaan vauvaa sylissään ja kävelemään edestakaisin: ”olin niin väsynyt että pelkäsin pudottavani lapsen. Keksinkin viimein keinon mikä pelasti aina, kun poika vähänkin väkersi itkua niin nipistin, jo tuli huojennus ja pääsin petille [...]” (N1916, Satakunta, SOPE 1009–1011).

Seuraavana kesänä vastaajan äiti tuli hakemaan häntä kotiin, mutta sijoitusvanhemmat eivät olisi antaneet lasta takaisin ja tilanteesta ”tuli kauhea riita”. Sen seurauksena tyttö karkasi jälleen metsään:

Äiti tuli hakemaan seuraavana kesänä, tuli kauhea riita, juoksin karkuun, kuultuani etten pääse pois. Karkasin metsään tietä seuraten, mutta menin väärään suuntaan. Äiti oli kysellyt kuorma-ajureilta minua, joten he tarkkailivat tien vierustaa ja minut nähdessään, sanoivat äidin menneen toiseen suuntaan. Tein täyskäännöksen ja juoksin niin paljon kun ikinä jaksoin. Pyöräilijä ajoi ohitseni, äiti oli kysynyt ohittiko hän pikkutyttö, jolloin sain kuulla, kovaa juokseva, itkevä pikkutyttö on tulossa, äiti jäi odottamaan. Saavutin äidin ennen kylää, siellä asu eno ja on rautatie asema. Menimme enon taloon, siellä kauhistuivat, koska olin niin järkyttynyt, etten osannut muuta kuin itkeä ja pitää äidistä lujasti kiinni.⁷ (N1916, Satakunta, SOPE 1009–1011)

Karkaamisen lisäksi tässäkin tapauksessa itku itsessään on ollut yksi selviytymiskeino, viimeinen oljenkorsi, kun lapsella ei ole ollut valtaa tai sanoja ollenkaan kuvata pahaa oloaan. Kuten aikaisemman luvun esimerkissä, myös tässä lapsen lohduton itku oli järkyttänyt aikuisia, jotka olivat selvästi tunnistaneet sen häädystä kertovan merkityksen, sillä eno ja täti tarjoutuivat ottamaan tytön kasvattilapseksi. Vastaaja oli ”saanut kauhun” kunnan hoitopaikoista, eikä uskaltanut luopua äidistään, vaikka se tarkoittikin niukempaa arkea. (N1916, Satakunta, SOPE 1009–1011.)

Maaseudulla metsä oli varteenotettavin pakopaikka, mutta lapset ovat 1900-luvulla hakenneet luonnosta ja eläimistä turvaa muutenkin. Näin on ollut etenkin tilanteissa, joissa lapsi on jäänyt vaille aikuisten huolenpitoa. (Malinen ja Tamminen 2017, 258, 263, 300–308; Malinen ja Tamminen 2022, 193–192.) Vuonna 1936 orvoksi jäänyt poika sijoitettiin siskonsa kanssa köyhän setänsä luo asumaan. Setä oli viinaanmenevä ja humalassa hänen käyttöksensä oli arvaamatonta ja väkivaltaista. Erään kerran hän juovuspäissään uhkasi aseella ampua orvot, jolloin lapset olivat hakeutuneet suojaan navettaan. Turvallisen aikuisen puuttuessa vasikan pehmeä turkki ja lämpö lohdutti:

Sanoma lehdillä paperoidut seinät niukka toimeen tulo Setäni oli humalassa toraa en muista hän otti Haulikon seinältä ja sanoi nyt orvot pääsette pois silloin pakenimme pihalla olevan ohra haasian

7 Kertomuksesta on poistettu enon ja paikkakuntien nimet.

sisälle ja sieltä navettaan vasikan karsinaan otin kaulasta kiinni halasin ja itkin olihan se ainoa turvani.
(Mies, Pohjois-Pohjanmaa, SOPE 2515)

Mitä vanhemmista lapsista oli kyse, sitä paremmat olivat mahdollisuudet sijoituskodista lähtemiseen, sillä rippikouluiän kynnyksellä he olivat kykeneväisiä tienaamaan itse elantonsa. Sijoituskodit olivat tietoisia karkaamisen mahdollisuudesta, ja sitä pyrittiin estämään esimerkiksi piilottamalla lapsen kengät ja ulkovaatteet. Osa vastaajista on pohtinut myös, että karkaatukset haluttiin estää, jotta lapset eivät juoruaisi huonosta kohtelusta vanhemmilleen. (Esim. SOPE 1182–1185, 1371.)

Fyysinen kurittaminen ojentavassa mielessä oli 1920–1930-luvun kotikasvatuksessa vielä sallittua (Aukia 2010, 204; Karvonen ja Tainio 2023, 265–268). Sijoituslasten kokemusten mukaan kurittaminen oli kuitenkin usein mielivaltaista. Jos fyysiseen rangaistukseen liittyi kasvatuksellisten tarkoituserien lisäksi ihmisarvoa vähättevää kohtelua, se on koettu vahvasti epäoikeudenmukaiseksi. Etelä-Pohjanmaalla varttunut vastaaja muistelee, miten hän pikkutyttönä joutui sijoituskodissaan kokemaan ankaraa ruumiillista kurittamista. Muistoista tekee erityisen kipeitä se, että sijoitusvanhempi oli oma isoäiti. Mummo oli tehnyt pyörän kumista noin kaksi senttiä leveän remmin, jolla hän tapasi ruoskia. Kerran tyttö oli ollut hakemassa lampaita laitumelta kotiin, mutta nämä olivatkin päässeet karkuun, ja hän tiesi heti, että kotona odottaisi rangaistus:

[...] minä juoksin ja tukutin ja itkin ja pelkäsin kun oli jo hämärä eikä lampaita löytynyt mistään ja tiesin mitä tästä seuraa. Lähdin pimeään tullen kotiin, niin tämä minun holhoojani tulee minua vastaan, ei hän kysy mitään, hän lyö tällä remmillä ensin että remmi kiertää minun ympäri ja sitten kiskaisee minut nurin maahan, ja sitten alkaa ruoskia minkä kerkiää. Ei siinä sääliä tunnettu. (N1919, Etelä-Pohjanmaa, SOPE 451–452)

Paimentyön lisäksi mummo teetätti työllä raskaita kotitöitä aina pellavan loukuttamisesta luuttuamiseen. Erään kerran holhooja itse istui jo ruokapöydässä, kun lapsen täytyi vielä kuivata lattiaa sammaleella. Vastaaja hämmästelee itsekin, millaisen reaktion tuo tilanne sai hänessä aikaan:

En ymmärrä mikä minuun meni se oli ensimmäinen ja viimeinen kerta kun menetin malttini ja sanoin hänelle että haista? (N1919, Etelä-Pohjanmaa, SOPE 452).

Suullisen vastarinnan seurauksena tyttö joutui taas juoksemaan mummoa ja remmiä pakoon. Aikuisen auktoriteetin vastustaminen ja oman mielipiteen ilmaisu on ollut erittäin voimakas ja poikkeuksellinen teko aikana, jolloin tottelevaisuus, kuuliaisuus ja vanhempien ihmisten kunnioittaminen kuuluivat kasvatuksen tärkeimpiin sääntöihin. Vastarintaa on ilmaissut suullisesti myös Etelä-Savossa 1920-luvun alussa huutolaiseksi joutunut nainen, joka koki sijoitusperheessään väkivaltaa ja halveksuntaa. Aluksi hänen muistelutekstissään on selkeät lauseet, mutta mitä pidemmälle kertomus etenee, sitä voimakkaammin lapsena koetut epäoikeudenmukaisuuden tunteet ottavat kirjoitusasussa vallan:

Kävi sellainen tapaus nämä miniän lapset kävi talven mittaan pimeän aikana kakilla talon sisälle tulevien rappusten alle, minä kyllä kävin pihan perillä ulkokuoneessa. Ainahan talven jälkeen tulee kevät ja sen mukana paljastuu sitten talven teot, no tämä on arvattavaa että paljastuhan sekin talon lasten teko mutta minä siitä sain karvaat kokemukset. Siitä tuli tutkimus että kuka sen on tehnyt no eihän ne miniän kullamurut tunnustaneet tekojaan. Siitä kovisteltiin minua muistan vieläkin kun vannoin henkeni kautta että vaikka tapatte minut niin en ole sitä tehnyt minua lyötiin talon lasten nähden

ja vanha isäntä raahasi minut sinne rappujen alle ja kieritteli siinä sulaneessa liejussa talon lapset tirsku voiton riemusina että miten pääsivät viattomien kirjoihin ja huutolais tyttö kärsi heidän tekojensa takia ei tämä jää tällainen vääryys mielestä ikinä. Sanon viellä tämän että talolaiset piti näitä huutolaisi hyötyäksen ei liioin piitattu huutolaisen vaatteista eikä jalkineista ruokaa juuri sai. (N1909, Etelä-Savo, SOPE 200–203)

Kirjoituksessa tulee esiin, miten nainen oli pienenä tyttönä oman henkensä kautta vannonut, ettei ollut syyllistynyt vääryyksiin. Vaikkei kertomuksessa mainitakaan itkuä, vastauksen lauserakenteiden hajoaminen ja voimakkaat sanavalinnat – ”vaikka tapatte minut” – viestivät vahvasta tunnemuistosta ja epäoikeudenmukaisuuden kokemuksesta. Kirjoituksen jäsenymättömyys saattaa kertoa myös siitä, että vastaaja on ehkä ensimmäistä kertaa elämässään pysähtynyt kertomaan tuntojaan jollekulle. Antti Malinen (2019, 200) sekä Kirsi Laurén ja Tiiu Jaago (2022, 174) ovatkin todenneet, että parhaimmillaan kilpakeruukyselyt ja muistitieto-haastattelut tarjoavat tilaisuuden käydä vaikeita muistoja läpi ja liittää niitä osaksi laajempaa yhteiskunnallista kontekstia, mitä voidaan myös pitää yhtenä selviytymiskeinona.

Kuva 2. Muistitietokeruussa itku tulee esiin myös tilanteissa, joissa sijoituslapset ovat joutuneet vahtimaan ja hoitamaan parkuvaa sylivauvaa. Alvar Cawénin teoksessa *Kehtolaulu* (1921) nuori nainen laulaa kehdoissa uinuvalla lapselle. Kiinnostavan teoksesta tekevät sen vuosikymmenien saatossa muuttuneet tulkinnat. 1900-luvun alkupuolella ajateltiin, että nuori nainen oli perheen tytär tai piika. Vuosisadan loppupuolella maalausta tarkasteltiin kahden 1800-luvun lopun keh-tolaulun viitekehityksessä ja kuvan nainen ymmärrettiin lapsen äidiksi. *Huutolaistyön keh-tolaulussa* huutolaisena varttunut äiti laulaa aviottomalle lapselleen ja *Pai pai paitaressussa* avioitu-nut äiti taas iloitsee pienokaisestaan. Cawénille aihe oli läheinen, sillä hän maalasi teoksesta eri versioita. (Sata vuotta, tuhat tulkintaa.) Maalaus: Alvar Cawén (1886–1935) *Kehtolaulu*, 1921, öljy kankaalle, Alfred Kordelinin Säätiön talletuskokoelma. Kuva: Kansallisgalleria / Jukka Romu.

Johtopäätökset

Artikkelissa olen tutkinut sijoituslapsuuden kipeitä köyhyyskokemuksia avainmuiston käsitteen avulla. Avainmuistoa voi hahmottaa valintana. Se on ennen kaikkea muisto, jonka keruun vastaaja on valinnut kerrottavaksi, koska se avaa jotain merkittävää hänelle itselleen omasta elämästään. Kun kertoja jakaa muiston, se antaa muistelukertomisen prosessin kautta myös tutkijalle eri aikatasoilla polveilevan polun vastaajan henkilökohtaiseen historiaan, hänen lapsuutensa aikakauteen sekä muistelukerronnan hetkellä vaikuttaneisiin ilmiöihin. Avainmuisto on siis avain kertojalle itselleen hahmottaa elämänsä merkityskulkuja, ja toisaalta se on avain tutkijalle yksilön kokemusmaailman ja häntä ympäröivien yhteiskunnallisten ilmiöiden välisen vuorovaikutuksen ymmärtämiseksi.

Lisäksi avainmuisto on tutkijan tekemä valinta siitä, mitä hän haluaa aineistoltaan kysyä. Tutkijana minua kiinnosti, miten sijoituslapset kokivat köyhyyden ja millaisia vaikutuksia ja seurauksia sillä oli ollut heidän elämässään. Ongelmaksi muodostuivat kuitenkin köyhyyskokemusten ja lapsuusmuistojen ympärillä olevat hiljaisuudet. Usein avainmuistossa kyse on vahvasta tunnemuistosta, jonka kaikkia merkityksiä edes muistelija itse ei pysty täysin sanallistamaan. Kuten Pihla Siim on todennut, sanomatonta voi ymmärtää kuitenkin vain sen kautta, mitä on sanottu (Siim 2016, 76). Näin on erityisesti kirjoitetun muistitiedon kanssa, sillä tutkijalla ei ole kasvokkaista yhteyttä muistelijaan eikä siten kosketuspintaa nonverbaaliseen viestintään, kuten eleisiin, ilmeisiin ja äänenpainoihin. Seuraamalla erilaisia itkuun ja itkemiseen liittyviä ilmauksia pystyin pääsemään paremmin kiinni niihin avainmuistoihin, jotka pitävät sisällään sanoja pakenevia kokemuksia. Itku toimi siis johtolankana sijoituslapsuuden kipeistä kokemuksista kertoviin avainmuistoihin.

Avainmuisto on yksilön identiteetin rakentumisen kannalta olennainen tapahtuma tai tapahtumasarja, joka voi pitää sisällään myös avainkokemuksen. Yhtenä merkittävänä erona avainmuiston ja avainkokemuksen välillä on narratiivisuuden taso. Avainmuisto on sanallistettu kertomuksen muotoon ja muisteltaessa se myös muokkautuu usein uudelleen vallitsevan nykyisyyden ja odotushorisontin vaikutuksessa. Avainkokemusta taas voi olla vaikeaa sanallistaa. Käsitteenä avainmuisto auttaa tutkijaa jäsentämään aineistoa ja käsittelemään kokemuksen, muistamisen ja kertomisen eri ulottuvuuksia muistelukerronnassa.

Lapsuuden itkukertomusten taustalta löytyi syvää huono-osaisuutta, puutetta ja niukkuutta sekä henkistä ja fyysistä väkivaltaa, joilla on ollut kauaskantoiset seuraukset vastaajien elämässä. Moni on kuvaillut, miten sijoituslapsuuden ankarat kokemukset ovat aiheuttaneet heissä surun, katkeruuden, häpeän ja alemmuuden tunteita vielä keruun kirjoitushetkellä. Artikkelin aineiston valossa itku näyttäytyi ennen kaikkea viestinä ja selviytymiskeinona. Itku on ollut useimmissa tapauksissa lapsen poikkeuksellinen hätähuuto, jolla hän on yrittänyt kertoa tuntemuksistaan aikuisille, kun sanoja ei ole ollut tai niitä ei ole kuunneltu. Vaikka tällainen itku kuvastaa pienen lapsen vähäisiä keinoja vaikuttaa omaan tilanteeseensa, on se myös aktiivinen teko ja valinta: lapsi voi valita itkemisen tai itkemättä olemisen. Vastoin ennako-odotuksiani keruuseen vastaajat ovat aikanaan valinneet kertoa pääasiassa ensimmäisenä mainituista tilanteista.

Muistelukerronnan näkökulmasta itku onkin tarinallinen tehokeino, jonka avulla vastaajat ovat korostaneet kokemuksen merkitystä ja tärkeyttä. Toisaalta itkun mainitsemisella on voinut olla myös suojaava tavoite: itku ei tarvitse selittää, vaan sen ajatellaan itsessään

sisältävän merkityksiä voimakkaista tunteista, jolloin muistelijan ei ole tarvinnut uppoutua syvemmälle lapsuudenkokemustensa tuntemuksiin. On myös mahdotonta tietää, millaisista itkutilanteista vastaajat ovat vaienneet, miksi ja minkälaisia kokemuksia on jäänyt keruuvas- tausten ulkopuolelle. Itkeminen on kiinnostava kulttuurinen ilmiö, jonka tutkimisen mah- dollisuudet eivät pääty tähän artikkeliin. Kommunikaation ja selviytymisen lisäksi itkua voisi tutkia esimerkiksi manipulaation näkökulmasta.

Kipeitä ja traumaattisia kokemuksia tutkivalle on ollut lohduttavaa lukea siitä, miten kerto- muksissa lähes jokaisen lapsen itkuun on vastattu. Aikuiset ovat tunnistaneet lohduttoman itkun apua kaipaavan merkityksen ja useimmissa tapauksissa tämä on johtanut jonkinlai- seen toimintaan lapsen hyväksi. Yksikin pieni rakkaudenteko tai turvallisen aikuisen läsnä- olo on saattanut kannatella pitkään, jos lasta muuten on kohdeltu kaltoin. Ajan tiukat kas- vatusihanteet eivät ehkä olleet käytännössä niin jyrkkiä kuin kasvatusoppaat välillä antavat ymmärtää, mikä monipuolistaa ja haastaa historiankäsitystämme kyseisestä aikakaudesta. Itkun takaa löytyvien avainmuistojen tutkiminen laajentaa ymmärrystämme lapsuuden ja köyhyyden kokemushistoriasta sekä valottaa 1920–1930-luvun sijoituslapsuuden ankaraa arkea. Avainmuiston käsite taas tarjoaa yhden työkalun rajata ja analysoida moniaineksista muistitietoaineistoa.

Tutkimusaineistot

Sosiaalihuollon perinnekeruu (1985), SKS KRA.

Köyhäinhoitotilastot vuosilta 1925 ja 1930, Suomen virallinen tilasto (SVT), Sosiaalihuollon kokoelma [109]. Vuosi 1925 <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023013115744> . Vuosi 1930 <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023013115752>

Kirjallisuus

Aatsinki, Ulla. 2019. "Lapsuuden kokemukset luokkatietoisuuden rakentajina työläiskansanedustajien muistelmissa." Teoksessa *Eletty historia: Kokemus näkökulmana menneisyyteen*, toimittaneet Johanna Annola Ville Kivimäki ja Antti Malinen, 305–339. Tampere: Vastapaino.

Aukia, Markku. 2010. *Lapset olkoon ihmisiksi: Suomen talonpoikaiskotien hiljainen kasvatus*. Turku: Turun yliopisto. Julkaistu 29.1.2010. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-4197-1>

Dixon, Thomas. 2015. *Weeping Britannia: Portrait of a Nation in Tears*. Oxford University Press.

Elkings, James. 2001. *Picture & Tears: A History of People Who Have Cried in Front of Paintings*. New York ja Lontoo: Routledge.

Elore. 2018. Muisteltu lapsuus ja nuoruus -teemanumero. *Elore* 25(2). <https://journal.fi/elore/issue/view/5329>

Fingerroos, Outi ja Riina Haanpää. 2006. "Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä." Teoksessa *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*, toimittaneet Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen, 25–44. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Fögen, Thorsten, toim. 2009. *Tears in the Graeco-Roman World*. Berliini ja New York: Walter de Gruyter.
- Harrikari, Timo. 2019. *Lastensuojelun historia: Tutkielma oikeussäätelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksista*. Tampere: Vastapaino.
- Hytönen, Kirsi-Maria, Antti Malinen, Paula Salenius, Janne Haikari, Pirjo Markkola, Marjo Kuronen ja Johanna Koivisto. 2016. *Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita, 2016:22. Julkaistu 06.04.2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3806-9>
- Isomaa, Saija ja Sarianna Kankkunen. 2022. "Itku on partasuun urohon, joughileuan juorottama": Itkevä mies ja pohjoiset tunteet Kalevalassa, Eglskyttaressa ja Seitsemässä veljeksessä." *AVAIN – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*, 19(1): 32–49. <https://doi.org/10.30665/av.112115>
- Jokela, Jenni. 2022. "Köyhänkin lapsi on ihminen": Huutolaislapsen tappo ja lastensuojelulain synty 1930-luvun Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Oikeustieteellinen tiedekunta. Turun yliopisto. Julkaistu 03.07.2022. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022080552990>.
- Kaarninen, Mervi. 2008. *Punaorvot 1918*. Helsinki: Minerva.
- Kansakoulun lehti: kasvatusopillinen aikakauskirja kodille ja koululle*, 15.06.1900, nro 12. Luettu 15.12.2024. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/940147?page=1>. Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.
- Karvonen, Ulla ja Liisa Tainio. 2023. "Rankaiseva kosketus. Ruumiillinen kurittaminen koulussa." Teoksessa *Koskettava koulu: Koskettaminen vuorovaikutuksessa ja pedagogisessa toiminnassa*, toimittaneet Liisa Tainio, Ulla Karvonen ja Pilvi Heinonen, 264–285. Helsinki: Gaudeamus.
- Kasvatus ja koulu: kasvatus-tieteellinen aikakauskirja*. 01.04.1924, nro 4-5, s. 6. Luettu 15.12.2024. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/918887?page=6>. Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.
- Kivilaakso, Katri, Pete Pesonen ja Riikka Taavetti. 2022. "Muistitiedon keruut, kerääjät ja osallisuus." Teoksessa *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*, toimittaneet Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti, 88–114. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kivimäki, Ville. 2019. "Reittejä kokemushistoriaan: Menneisyyden kokemus yksilön ja yhteisön vuorovaikutuksessa." Teoksessa *Eletty historia: Kokemus näkökulmana menneisyyteen*, toimittaneet Johanna Annola, Ville Kivimäki ja Antti Malinen, 9–38. Tampere: Vastapaino.
- Korkiakangas, Pirjo. 1996. *Muistoista rakentuva lapsuus: Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Kansatieteellinen arkisto 42. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Korkiakangas, Pirjo, Pia Olsson, Helena Ruotsala ja Anna-Maria Åström, toim. 2016. *Kirjoittamalla kerrotut: Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Koselleck, Reinhart. (1985) 2004. "'Space of Experience' and 'Horizon of Expectation': Two Historical Categories." Teoksessa *Futures past: On the semantics of historical time*, toimittanut Keith Tribe, 255–275. USA: Columbia University Press.
- Koti. Kotikasvatusyhdistyksen äänenkannattaja*, 1.02.1931, nro 2, s. 1. Luettu 15.12.2024. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/949788?page=1>. Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.
- Koskinen-Koivisto, Eerika ja Kirsi-Maria Hytönen. 2022. "Kerrostuneet tulkinnat: Vaikeat lapsuusmuistot muistitietohaastattelussa." Teoksessa *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen: Monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä*, toimittaneet Kaisa Vehkalahti, Essi Jouhki, Sanna Lipkin, Johanna Sitomaniemi-San ja Tiina Kuokkanen, 137–161. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koskinen-Koivisto, Eerika ja Oula Seitsonen. 2019. "Landscapes of Loss and Destruction. Sámi Elders' Childhood Memories of the Second World War." *Ethnologia Europaea* 49(1): 21–40.

- Kurvinen, Heidi ja Hannah Yoken. 2022. "Konfliktit ja vaikeat tunteet muistitietohaastatteluissa." Teoksessa *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*, toimittaneet Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti, 47–72. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laurén, Kirsi. 2017. "Siinä katottiin vähän aikaa konepistoolin suuaukkoa": Traumaattiset kertomukset neuvostopartisaanien iskuista Lapissa ja Kainuussa jatkosodan aikana. *Lähde: historiatieteellinen aikakauskirja* 14(1): 43–62. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys ry. Julkaistu 12.12.2017. <https://lahdejournal.fi/article/view/67828/28435>.
- Laurén, Kirsi ja Tiiu Jaago. 2022. "Trauma, muistitieto ja kertomuksen tutkiminen." Teoksessa *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*, toimittaneet Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti, 160–185. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laurén, Kirsi ja Antti Malinen. 2021. "Shame and silences: children's emotional experiences of insecurity and violence in postwar Finnish families." *Social History*, 46(2), 193–220. <https://doi.org/10.1080/03071022.2021.1892314>.
- Lastensuojelu*. 1.12.1922, nro 4, s. 35. Luettu 15.12.2024. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/906431?page=35>. Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.
- Lindblom, Ina. 2023. "Om allmogens tårar. Gråt bland bönder i Pehr Stenbergs levernesbeskrivning." *Historiska tidskrift* 143(2): 137–168. Julkaistu 31.5.2023. <https://www.historisktidskrift.se/index.php/june20/article/view/698/638>.
- Linnanmäki, Eila. 2005. *Espanjantauti Suomessa. Influenssapandemia 1918–1920*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:sk-s-dor-000575>.
- Lutz, Tom. 1999. *Crying: The Natural and Cultural History of Tears*. New York ja Lontoo: W.W. Norton & Company.
- Malinen, Antti ja Tuomo Tamminen. 2017. *Jälleenrakentajien lapset: Sotienjälkeinen Suomi lapsen silmin*. Helsinki: Gaudeamus.
- Malinen, Antti ja Tuomo Tamminen. 2022. *Leikitäänkö? Lasten kaverisuhteet 1900-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Malinen, Antti. 2019. "Järkkyvä arki: Aikuisten psyykinen oireilu lapsuuden tunnemuistoissa toisen maailmansodan jälkeen." Teoksessa *Hulluus ja kulttuurinen mielenterveystutkimus*, toimittaneet Saara Jäntti, Kirsi Heimonen, Sari Kuuva ja Annastiina Mäkilä, 183–205. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Malinen, Antti. 2020. "Lasten kuuntelemisen kulttuuri ja sen rakentuminen 1900-luvun alun Suomessa." Teoksessa *Lapsibarometri 2020: "Unta, ruokaa, leikkejä, rakkautta ja karamelliä, juomaa" – Hyvä elämä 6-vuotiaiden kokemana*, toimittanut Terhi Tuukkanen, 77–92. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:5. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.
- Nenola, Aili ja Jarkko Niemi. 2002. *Inkerin itkuvirret = Ingrian laments*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Näre, Sari, Jenni Kirves ja Juha Siltala. 2010. *Sodan kasvattamat*. Helsinki: WSOY.
- Peltonen, Ulla-Maija. 2003. *Muistin paikat: Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Peltonen, Ulla-Maija. 1996. *Punakapinan muistot: Tutkimustyöväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Salenius, Paula, Antti Malinen ja Pirjo Markkola. 2020. "Kirjavista käytännöistä kohti yhdenmukaista perhehoitoa: Vuoden 1936 lastensuojelulaki ja sen soveltaminen." Teoksessa *Sosiaalityön käänneet*, toimittaneet Johanna Moilanen, Johanna Annola ja Mirja Satka, 196–220. SoPhi, 144. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Sata vuotta, tuhat tulkintaa 2017. Jyväskylän taidemuseo. Taidenäyttelyn verkkosivut. Alwar Caven: *Kehtolaulu*. Luettu 15.12.2024. <http://tuhattulkintaa.maintaining.fi/project/kehtolaulu/>.
- Savolainen, Ulla. 2015. *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka: Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Savolainen, Ulla ja Taavetti Riikka. 2022. *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Savolainen, Ulla ja Riikka Taavetti. 2022. "Muistitietotutkimus: Paikantumisia, eettisiä kysymyksiä ja tulevia suuntia." Teoksessa *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*, toimittaneet Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti, 10–43. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Seppä, Maaru. 2016. "Kyselyaineisto opinnäytetyön aineistona: Kyselyvastauksista tutkimusaineistoksi ja tulkinnaksi." Teoksessa *Kirjoittamalla kerrotut: Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*, toimittaneet Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala ja Anna-Maria Åström, 281–298. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Siim, Pihla Maria. 2016. "Family Stories Untold: Doing Family through Practices of Silence." *Ethnologia Europaea* 46(2): 74–88.
- Sillanpää, Taina. 2021. *Tila, lapsi ja toimijuus: Lastentarha- ja päiväkotiarjen murrokset ja jatkuvuudet muistitietoaineistoissa*. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia, numero 119. Helsinki: Helsingin yliopisto. Julkaistu 17.9.2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7451-2>.
- Siltala, Pirkko. 2016. *Taakkasiirtymä: Trauman siirto yli sukupolven*. Helsinki: Therapiea-säätiö.
- Silvonen, Viliina. 2022. *Apeus arkistoäänitteellä: Äänellä itkeminen performanssina ja affektiivisena käytäntönä Aunuksen Karjalassa*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Julkaistu 22.1.2022. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/f58f26be-68e0-492a-90e4-3d9dc7364bb8/content>.
- Stark, Eija. 2011. *Köyhyyden perintö: Tutkimus kulttuurisen tiedon sisällöistä ja jatkuvuuksista suomalaisissa elämäkerta- ja sananlaskuaineistoissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Stepanova, Eila. 2015. "Elämä on matka: Elämäkulun käsitteellistäminen Karjalaisessa rituaalirunoudessa." *Elore* 22(1): 1–16. <https://doi.org/10.30666/elore.79181>.
- Suomen Pienviljelijä*, 30.8.1929, nro 41, s. 1. Luettu 15.12.2024. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1764121?page=1>. Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.
- Tuomaala, Ritva. 2008. "Kyllähän nyt pitäis olla jo semmonen aika, että pääsis niin kö keskustelemhan näistä asioista": *Tutkimus lappilaisten sotavankien, partisaanien uhrien ja huutolaisten elämäkulusta, voimavaroista, terveydestä ja sairauksista*. Turku: Turun yliopisto. Julkaistu 19.12.2008. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-3731-8>.
- Tuomaala, Saara. 2002. "Kummaa rakkautta": Työläislasten ja opettajien kohtaamisia 1920–1930-luvun Ruukissa. Teoksessa *Työväki ja tunteet*, toimittaneet Elina Katainen ja Pirkko Kotila, 33–84. Väki Voimakas -vuosikirja 15. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Tolvanen, Viliina. 2014. *Ikäväistä itkua, vilua virttä: Itkun rakenne ja merkityksen muodostuminen tekstin, sävelmän ja tunteen vuorovaikutuksesta aunuksissa itkuvirsissä*. Turku: Turun yliopisto. Julkaistu 9.12.2014. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014120952223>.
- Vehkalahti, Kaisa, Essi Jouhki, Sanna Lipkin, Johanna Sitomaniemi-San ja Tiina Kuokkanen. 2022. *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen: Monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Vehkalahti, Kaisa ja Essi Jouhki. 2022. "Lapsuuden ja nuoruuden historian näkökulmia muistitietotutkimukseen." Teoksessa *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*, toimittanut Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti, 366–391. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Virkkunen, Gia. 2010. *"Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin": Köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vincent-Buffault, Anne. (1986) 1991. *The History of Tears: Sensibility and Sentimentality in France*. Lontoo: Macmillan.
- Vingerhoets, Ad J. J. M., Lauren M. Bylsma ja Jonathan Rottenberg. 2009. "Crying: A Biopsychosocial Phenomenon." Teoksessa *Tears in the Graeco-Roman World*, toimittanut Thorsten Fögen, 439–475. Berliini ja New York: Walter de Gruyter.
- Warsell, Anna. 2024. *Sisällissodan arvet maalaispitäjässä: Ruovesi vuosina 1918–1930*. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.

FM Maria Syväniemi on väitöskirjatutkijana Turun yliopistossa Suomen historian oppiaineessa. Väitöskirjassaan hän tutkii lapsuuden köyhyyskokemuksia 1920–1930-luvun suomalaisella maaseudulla, ja se on osa Koneen Säätiön rahoittamaa hanketta "Lasten ja nuorten arjen kokemukset köyhyydestä ja huono-osaisuudesta kriisien jälkeisessä Suomessa 1800-luvulta nykypäivään".